

SMEEKSCHRIFT
OM

EEN SCHOOL MET DEN BIJBEL

MEMORIE.

Rijks archief

KONINGS

Kan
Zijne Majesteit den Koning.

SIRE !

Wij allen, die in het plechtig oogenblik,
met de oprichte verzekering van onzen eerbied
voor Uw vorstelijk gezag en van onze eerbied-
heid aan Uw Stamhuis, als getrouwe onderdanen
tot Uw Koninklijken troon naderen, zijn ouders
of voogden of verzorgers van kinderen, die in de
schooljaren vallen, of ook ingezetenen, die in de
Christelijke opvoeding van de volksjeugd zeer
ernstig belang stellen.

Voor die kinderen onzes volks, voor onze
eigen kinderen, komen we bij Uwe Majesteit
pleiten.

Pleiten op grond van het grondwettig recht,
ons in het negende artikel van Uw eerste
staatswet gewaarborgd.

Pleiten ook op grond van de edele geest-
drift, waarmee de vorsten uit Uw Koninklijk
Stamhuis steeds tegen de krenking van eerzame
burgers in hun leedste rechten zijn opgekomen.

Maar pleiten bovenal, op grond van dat
onvervreemdbaar en onschendbaar recht zelf, dat
elk vader bezit, om te spreken, vrij uit, zelfs bij

zijn Koning, te spreken, zoodra het heilig belang van zijn kroost wordt bedreigd.

En in dat droeve geval verkeerend wij, Sir!

Nu straks het vierde eeuw hebben we met klimmende belangstelling, maar ook, waartoe het verheeld? met klimmende bezorgdheid, den strijd gadegeslagen, die, in in den boezem der natie, en in onze Staten-Generaal, en tot in den raad Uwer ministers, over de volkschool gevoerd is.

Hoesterden velen onzer daarbij nog lange jaren de hoop, dat de schoolwet, waarenden we sinds 1857 leven, op de proef minder bedenkelijk zou blijken, — thans, na een beslofende ervaring van straks twintig jaren, zou het nog vasthouden aan die hoop, plichtverzaking jegens onze kinderen en schier de zelfmisleiding der onnoozelen zijn.

Nee, er valt, helaas, niet meer aan te twyfe-
len, of, droever zelfs dan we dachten, gaat reeds de nu bestaande schoolinrichting slechts als privilegie aan rijkere ouders, wat in Uw gezegend Land, o, Koning, immers het recht ook van den armste Uwer onderdanen behoorde te zijn, om namelijk zijn kinderen, disverlangd, een plaats te kunnen verzekeren op een school met den Bijbel.

Thans is zulk een school met den Bijbel in letterlijken zin, of een weelde, die alleen de met goederen bedeelden zich voor hun kroost veroorloven kunnen, of wel een aalmoes, aan behoeftige kinderen, door anderer milddadigheid verstrekt.

Maar voor verreweg het grooter aantal van Uw onderdanen, wist name voor die brede klasse, die met de handen het brood verdient.

of ook in kleiner mering of bedrijf een bescheiden middel van bestaan vindt, trekt reeds de wet, die thans het schoolwezen in Uwer Majesteits Rijk regelt, een onoverkomelijken scheidsmuur op tusfchen de school van thuns kinderen en Gods heilig Woord.

Immers, ze zijn eenvoudig onmachtig, om eerst aan de Staatschool mee te betalen, en dan nog zelf uit particuliere middelen een eigen school in stand te houden. En het is zoo, - ook Uwe Majesteit weet het - dat op vele Uwer dorpen, de Bijbel nog wel ter sluiks op de openbare school geduld wordt, maar geduld op een wijze, die dat heilig Woord onwaardig is, en, door wetsontduiking, allerminst met de hoogheid van Uwe wettelijk gezag strookt.

Bij dezen voor een Christennatie onverschoonbaren toestand, zou ons, Sire, dan ook reeds lang de moed ontkonken zijn, indien het vooruitzicht ons niet had staande gehouden, dat C. zulk een stuitende rechtskrenking, in Nederland, onder de kroon van een Oranjevorst, wel tijdelijk, nooit duurzaam, kon worden geduld.

Zoo hebben we dan, deels, uit nooddwang, onze kinderen naar de Staatschool geronden, deels door eigen krachtsinspanning op kleiner schaal voorzien in de behoeften aan eigen scholen, - en voorts ons nu deze lange jaren geschikt in het onvermijdelijke, des verzekerd, dat de verlichting van onzen dreck niet kon uitblijven, en er eeklang maatregelen tot rechtsherstel moesten komen door de rechtvaardigheid van Uwer Majesteits Gouvernement.

Maar hoe U dan, Sire, onze grievende sleurstelling onder woorden te brengen, nu men,

eindelijk dan tot schoolwetherziening overgaande, niet slechts met onze schreiende grieven geen de minste rekening hield en alles staan liet wat ons een steen des aanstoots was, maar bovendien in ons onderwijs nog een greep verder dan dus ver waagde, ons geduld en onze klacht met het dreigen van nog gestrenger maatregelen beantwoordt, en in stee van onzen druk te verlichten, dien nog aanmerkelyk verzwaaft.

Verlang toch zal aan Uwe Majesteit een wetsvoordracht worden voorgelegd, die, ontfangende Uw Koninklijke sanctie, de oprichting en instandhouding van vrije scholen, nu reeds nog moeilijker, maar wat het ergst is, ging men voort op dien weg, straks geheel onmogelyk zou maken, en alzoo in plaats van onze kinderen bij hun opgroeien met den Bijbel te herenigen, hun schoolopvoeding ten slotte al verder dreigde af te brengen van den grondslag der Schrift.

Met eerbiedigen ernst, maar toch ook met vrijmoedigen aandrang, komen we U daarom vragen, Gire! Zal het daar dan metterdaad toe komen moeten?

Toe komen moeten, onder de regeering van een Vorst, die in het gedenkwaardige jaar van 1856, met zulk een trouw en zulk een fierheid, ons den moed hergaf door zijn Koninklyke optreden.

Toe komen moeten, in een tijdsgevoel, waarin de staatkundige woeding al meer het hoofd opsteekt, om de vastheid van elk gezag los te wrikken.

Toe komen moeten, nu merkbaar in alle rangen en standen, de liefde voor wat hoog en heilig is, daalt?

Sire, zal dat goed voor Uw land en volk, zal dat goed voor de nationale toekomst, of (waarom liet niet uitgesproken?) zal dat goed voor God zijn, indien men in Neder. land op den klassieken bodem der gewetens. vrijheid, voortaan, de rijkere uitgekonderd, geen „school met den Bijbel“ meer voor zijn kinderen zal kunnen hebben?

Het behoeft toch aan den voet eens troons, waarop Oranje de souvereiniteit draagt, geen herv. innering, hoe in dat Woord van God de kracht van de volkeren der Hervormden, de steun van het gezag, de zenuw der consciëntievrijheid en de hefboom tot nationale veerkracht ligt.

Zoolang dat Woord in eere was, heeft de Almachtige, wie door Uw doorluchte vaderen, ons land steeds mildelijk gezegend.

En omdat wij aan dat Woord gelooven; nog gelooven met ons hart; Sire, hebben we bijna allen bij den heiligen Doop eenmaal plechtelijk voor den God Onze en onzer vaderen de gelofte gedaan, om onze kinderen in hun opvoeding bij dat Woord te houden.

Daarom dan, geëerbiedigde Koning, neemt een deel van Uw volk ootmoediglijk maar ook met stil vertrouwen, zijn toevlucht tot Uw Majesteits troon, om het op Uw Koninklijk hart te binden, of het toch Uwe Majesteit believen mocht, Uwe hooge medewerking tot zulk een verandering van het ons aangedane onrecht nimmer te verleenen, en U alzo te smeeken: „Plaats, Sire, onder zulk een wetsvoordracht Uw Koninklijke handteekening noot!“

In wat voege of maniere alsdan voor dege. lijker volksontwikkeling door een deugdelijker schoolwet zal te zorgen zijn, ligt buiten den

kring) inzer overweging.

De gewone burger in den lande brengt aan zijn Koning gem raad, maar ziet naar zijn Koning op, om hulpe in zijn bedrukt. hnd.

En daarom laten ook wij, Sire, in Uw Koninklijk paleis niets dan de nederige bede van ons smeekschrift achter, of Uwer Majesteits rechtvaardigheid, zonder aan anderen rechten te kort te doen, ook ons (als die toch ook behooren tot Uwe getrouwe onderdanen) bij ons deugdelijk recht mocht willen handhaven, door inwage als in den weg der constitutie oordeel zal blyken, zulk een regeling voor ons schoolwizen te verordenen, dat voortaan, voor den armste even goed als voor den rijkste Uwer onderdanen, in Uw goede land de mogelijkheid besta, om, desverlangd, voor zijn kinderen een school te hebben met den Bijbel.

Hetwelk doende.

Van Uwe Majest

de getrouwe onderdanen

Sire!

Uit onderscheidene provinciën des Rijks en Instellingen van Christelijk Onderwijs daartoe verzocht, stellen we met den ongevinsden eerbied, onzen Koning verschuldigd, in Uwer Majesteits handen: »Een Smeekschrift om, desverlangd, de mogelijkheid van een Christelijke school met den Bijbel." Het is na inroeping van de hulpe Gods geteekend door ongeveer 304,000 Nederlanders, welke voor geene anderen onderdoen in trouwe gehechtheid aan Ur. Ms. Huis en in gehoorzaamheid aan de wetten des Lands.

Het Smeekschrift wordt U. M. in sierlijk afschrift hierbij aangeboden, terwijl tevens de originele stukken en handteekeningen, provinciegewijze in portefeuilles vervat (zijnde echter voor de Hoofdstad Uws Rijks een afzonderlijke portefeuille noodig geweest) U. M. worden overgelegd.

Een algemeene staat geeft U. M. een duidelijk overzicht, gemeentensgewijze, van geheel het Petitionnement.

Sire, we kwijten ons van de gewichtige taak, met de bewustheid, dat we komen tot den afstemming van het heldendagelicht, aan hetwelk, naast God, Nederland zijne vrijheden dankt en daaronder het recht van in huis, in kerk, in school, de genade van onzen grooten God en Zaligmaker Jezus Christus naar den Bijbel en met den Bijbel te verkondigen. Wij doen het in het vast vertrouwen, dat bij Uwe Majesteit — evenals bij Uwe Vaders en bij de Vorsten, die in 1529 op den Rijksdag te Spiers hun protest indienden — recht, bovenal in gewetenszaken, hooger staat dan meerderheid. Wij doen het eindelijk, Sire, gesterkt door de dankbare herinnering, dat wij onzen Koning naderen, die getoond heeft open oor en hart te hebben voor de nooden zijns volks.

Ook voor deze nooden, Sire. — Het jaar 1856 getuigt het. — Deze ontvangst getuigt het. — Die nooden, sedert gelopen, zijn U. M. bekend. Ook de inspanning en de offervaardigheid om die te overwinnen; blijkbaar in de oprichting van talrijke bijzondere scholen, aan wier doelmatige inrichting en goeden geest (vrucht van het besef dat het niet aankomt op teksten en klanken, maar op het bezielend element van Gods Woord) de officiële berichten over het algemeen getuigenis geven.

Maar niettegenstaande die inspanning en die offers, is het behoud dier scholen steeds hachelijker geworden. Jaar op jaar werden de klachten luider.

Sire! hoe zijn in het land, waar weldra de Unie van Utrecht plechtig zal worden herdacht, en waar, dank die Unie, van 1579 af tot 1857 toe, derhalve ook onder de werking van de laatste Grondwetten, de Bijbel op de Openbare school in beginsel was toegelaten, hoe zijn daar die klachten bij de jongste debatten beantwoord?

Door, zoo mogelijk, nog stelliger eene plaats te ontzeggen aan allen degelijken godsdienst in op de Openbare school; door nog stelliger aan de Bijzondere school eenig aandeel in de Staatsbegroting te weigeren; door nieuwe, eigenlijk nooit te vervullen eischen voor het lager onderwijs te stellen, welke de kosten zullen verhoogen met eenige miljoenen. De Openbare school zal zonder inspanning die kosten gedekt zien uit opgedreven gemeentelijke en Staatsmiddelen; terwijl de Bijzondere school, eveneens genoodzaakt aan die eischen te voldoen en daartoe hare uitgaven aanzienlijk te vermeerdere, daaraan niet zal kunnen te ontmoeten, nadat hare voorstanders, soms uit schamele middelen, zullen hebben moeten bijdragen tot de, ten behoeve van de voor hen onbruikbare Openbare school, aanmerkelijk verhoogde gemeentelijke en algemeene lasten.

Er is meer, Sire! De voordracht opent het vooruitzicht, dat de school, allereerst de zaak der ouders, en thans nog ten minste die der gemeenten, zal ophouden zelfs een gemeentelijke zaak te wezen, en zal overgaan (met al het alsdan van de gemeenten onafhankelijk personeel) in handen van

het Staats-alvermogen, dat met zijn bloot intellectuele Staatsopleiding de natie inderdaad meer en meer van Jezus Christus en van alle nationale tradities zal vervreemden en door Staatsovermacht de Bijzondere school met den Bijbel ten leste zal vernietigen.

Is het dan wonder, Sire! dat duizenden, — voor wie die tradities dierbaar zijn, voor wie en voor wier kinderen, gelijk Hij het in de meest bewogen tijden is bevonden voor Uwe en onze Vaders, Christus is de eenige kracht ten goede, de eenige troost in leven en in sterven, — door dit vooruitzicht in het diepst der zielen geschokt, eerbiedig U. M. vragen: »Zal dat goed voor Uw Land en Volk, zal dat goed voor de nationale toekomst, zal dat goed voor God wezen?"

Is het wonder dat zij U. M. smeeken: »Plaats, Sire! onder zulke voordracht Uw Koninklijke handtekening nooit!"

U. M. veroorloof ons, daarbij eerbiedig nog eene vraag te voegen. Zal de bekrachtiging, met voorbijgang van de opgenoemde ernstige bezwaren, rust geven aan Ur. Ms. regering? Zal niet veel eerder de strijd steeds bitterder, Ur. Ms. regeringszorg steeds knellerend worden, bij de altijd verder gaande, nu tijdelijk ter zijde gestelde, eischen der richting, die de zaak drijft? Bij den druk en den billijken weersin van zeker de helft uwer onderdanen?

Zeker de helft, Sire! Duizende beproefde voorstanders toch van het Christelijk Volks-onderwijs hebben thans hunne handtekening niet gesteld, omdat ze, of door omstandigheden werden verhinderd, of zich niet vereenigden met het middel van petitionnement, of, moedeloos na vijftientwintigjarige vruchtelozen strijd, achtten dat ook deze poging zonder gevolg zoude blijven.

De petitionnarissen echter maakten, bij zwaar gekrenkte belangen, van het aloude, door de Grondwet bekrachtigde »beroep op den Koning" met te meer gerustheid gebruik, omdat een Lodewijk van Nassau het heeft uitgeoefend en een Willem I dit in zijne apologie heeft verdedigd.

En zij mochten aan geen goed gevolg denken, zoo lang een Graaf van Nederland blijft geschonken.

Het is U. M. ook niet onbekend, dat de wederstand tegen de wetsvoordracht zich niet bepaalt tot de richting van onze honderdduizenden, en zich daarenboven uitstrekt tot hoogst gewichtige financiële, technische en paedagogische bedenkingen tegen het samenstel dier voordracht.

Om dat alles darven we ons vleien, dat door U. M. tot geene bekrachtiging zal worden overgegaan, alvorens het haar zal hebben beaangd, een nieuw en opzettelijk onderzoek op te dragen aan eene uit alle richtingen saamgestelde Staats-Commissie.

Deze Staats-Commissie zal zich vóór alles hebben af te vragen, of er inderdaad maar is die ééne wijsheid, welke de minderheid offert aan de tijdelijke en altijd onzekere meerderheid; welke de natie wil dwingen, zich te voegen in een haar niet passend kleed, en welke Nederland ten opzichte der volks-school afgezonderd doet staan van de andere volken. Of dat er eene andere Staatswijsheid bestaat, die iets kent van welbegrepen vrijheid; die leert, dat een volk behoort te worden gereguleerd met inachtneming van de behoeften en de toestanden der onderscheidene nationale bestanddeelen; die dit niet alleen erkent in de soms onderling strijdige stoffelijke belangen des volks, maar ook en bovenal in de zedelijke, in de dierbaarste belangen.

Het is toch een feit, dat uw volk, Sire! bestaat uit Christenen en Joden, uit Rooms-Katholieken en Protestanten, uit hen, die vrede hebben met de neutrale school en hen, die niet mogen rusten alvorens zij voor hunne kinderen scholen hebben met eene stellig godsdienstige richting.

Erkent de Grondwet dit niet ten opzichte van de aangelegenheid der onderscheidene kerken? En worden niet jaarlijks op de Staatsbegroting posten aangewezen voor hare hoogescholen of seminarieën? Zijn dus de geest en de bewoordingen der Grondwet niet afdoende om ditzelfde ten behoeve der lagere scholen te doen? En konden, boven dien geest en die bewoordingen,

gelijk sommigen willen, interpretatiën van bijzondere personen iets afdoen, zijn dan niet reeds vóór jaren ook zulke interpretatiën gegeven en is door de regeringsvoordracht van 1854 het punt zelf niet volkomen toegegeven?

Wij wagen het, Sire, U. M. bij het Smeekschrift eene memorie aan te bieden: 1°. een overzicht inhoudende van zulke van Staatswege daargestelde of bezoldigde inrichtingen van lager onderwijs bij andere gemengde Protestantische natieën, waarbij op de eischen zoowel van het voor de volksopvoeding onmisbaar godsdienstig element als van de onderscheidene godsdienstige richtingen wordt acht geslagen; en 2°. de middelen aangevende, welke daartoe, als hier te lande doelmatig, bereids vroeger werden voorgedragen.

Onder eerbiedige verwijzing naar die memorie en naar het Smeekschrift zelf, zij het ons vergund, kortelijk een en ander in de volgende punten saam te vatten, en daarvoor Uwer Majesteits hooge aandacht in te roepen:

1. dat het recht van Petitie is een onmisbaar bestanddeel van alle en ook van ons Staatsrecht. Dat zulks evenzeer is de door de petitionnarissen ingeroepen koninklijke bevoegdheid, thans meer zelfs dan vroeger vereischt, nu sedert de invoering der ministeriële verantwoordelijkheid de regeringsvoorstellen niet anders kunnen worden geacht dan met 's Konings verlot, geenszins met 's Konings persoonlijke instemming, te worden ingediend; zoodat 's Konings eindbeslissing afhankelijk blijft van den loop der debatten, van de uiting der openbare meening, of van vernieuwd onderzoek;

2. dat de vrijheden van andersdenkenden geheel geëerbiedigd blijven bij de handhaving van der adressanten grondwettige rechten, waarover U. M. hare bescherming gewis niet minder dan over elk gewichtig volksbelang zal wenschen uittebreiden;

3. dat alvorens tot eenige beslissing over te gaan, welke Uwe regeringszorg slechts zoude verzuimen, het U. M. zoude knippen behagen, ook te geruststelling der gesederen, een naeder onderzoek omtrent de zaak op te dragen aan eene door U. M. uit de onderscheidene richtingen aan te wijzen Staats-Commissie;

4. dat onlangs in een naburig Rijk de aanvankelijke neiging voor de neutrale school geweken is voor de vrees van daarmede ongelooft en socialisme te bevorderen; en dat het schoolwezen in Pruisen, in Engeland, Wurtemberg, Saksen, Zweden, Zwitserland en de Vereenigde Staten aantoonde, hoe het zonder ernstige moeilijkheden, door juiste afbakening van het Staatsgebied ook ten onzent, ter tegemoetkoming aan der adressanten gewetensbezwaren en ter handhaving van vrijheid van onderwijs, kan worden verordend;

5. dat verre alzoo van door zulke regeling afwijkende theorieën te volgen, Ur. Ms. Rijk integendeel in eenzelfde toestand zoude komen als andere gemengde Protestantische landen, voor welke gewetensvrijheid, ook in deze zaken, Nederland met Gods hulp onder Ur. Ms. vereenigden Voorzaat, den Stadhouder en Koning Willem III, den weg baande of beveiligde: waartoe mischien wel uit ditzelfde schoone Lustslot het Loo de eerste bevelen werden gegeven.

Sire! We eindigen met den ootmoedigen wensch, dat het aan een anderen Willem III moge gegeven worden, om, in het besef van zijne hooge verantwoordelijkheid en heilige roeping, dien toestand aan het dierbaar Vaderland te schenken. Is eens Uw Vorstelijk hart overtuigd, dat reeds door de tegenwoordige, hoeveel te meer door de te duchten verordeningen, duizenden Uwer getrouwe onderdanen in dierbare rechten worden verkort, dan, Sire! wij weten het, zal het U. M. ter bescherming van die rechten niet ontbreken aan moed, aan volharding, aan wijsheid, aan medewerking van trouwe dienaren, aan rijken zegen. Immers, wordt in 's Heeren gunst een volk verhoogd door gerechtigheid, niet minder rust Gods welbehagen op den Koning, die het land staande houdt door het recht!

Memorie

*ter adstructie van het Smeekschrift aan Zijne Majesteit den Koning in
zake de wetsvoordracht tot regeling van het Lager Onderwijs.*

I.

De bede van adressanten luidt: dat zulk een regeling voor ons schoolwezen moge verordend worden, waardoor voortaan, voor den armste even goed als voor den rijkste Uwer onderdanen, de mogelijkheid besta om, desverlangd, voor zijn kinderen een school te hebben met den Bijbel.

Voor die bede bestaat alleszins oorzaak; — tot die bede recht; — om die bede in te willigen, de mogelijkheid; — van strijd met de Grondwet is bij die bede geen sprake. — Aldus zal het beloop van deze Memorie zijn.

§ 1. Voor die bede bestaat alleszins oorzaak.

Dat elk die zulks verlangt voor zijn kinderen „een school met den Bijbel” vinde, is reeds op dit oogenblik een volstreckte onmogelijkheid, en zou dit in nog strenger zin worden, indien de aanhangige voordracht onverhoopt wet werd.

Van de zeer rijken onder Uwe Majesteits onderdanen geldt dit niet.

Zij kunnen, ook al is het aantal hunner kinderen aanzienlijk, en ook al vinden ze in de plaats hunner inwoning slechts weinig gelijkgezinden, desnoods door het indienstnemen van een gouverneur of gouvernante, het onderwijs van hun kinderen inrichten gelijk zij goed vinden.

Ook niet van de rijkere en meergegoeden, die door het zenden van hun kinderen naar een kostschool of het betalen van een schoolgeld van honderd en meer guldens, bijna altijd zich den weg geopend zien om voor hun kinderen een school met den Bijbel te vinden.

En evenmin kan dit gezegd, van die gelukkigen onder de armen, die in de kerkelijke armverzorging of particuliere weldadigheid onzer grootere steden, zich als uitvloeisel van de Christelijke liefde zien aangeboden, wat eigen kommer hun ontzeggen zou.

Maar wel geldt dit: 1°. van de armere bevolking in bijna alle dorpen en kleinere steden; 2°. van den handwerkstand en de kleinere burgerij; en 3°. zelfs van de tamelijk welvarende burgers, die woonachtig zijn in plaatsen, waar het hun ontbreekt aan gelijkgezinden, om zich tot de oprichting van een school met hen te vereenigen.

Wel heeft de particuliere weldadigheid zich uit de steden ook naar menig dorp ten platten lande uitgestrekt, maar hiertegenover staat: *a.* dat deze weldaad dusver nog slechts aan zeer enkele dorpen ten goede kwam; *b.* dat de aldus instand gehouden scholen meest allen

jaar op jaar met tekorten worstelen; e. dat deze tekorten door de aanhangige voordracht noodzakelijk zouden klimmen; en d. dat de meerdere uitgaven voor de Christelijke scholen in de steden vereischt en de hoogere belasting, ter dekking van de meerdere uitgave voor de openbare school, evenzeer met noodzakelijkheid nadeelig op de collecten voor de dorps-scholen werken zal.

En al mag niet verzweigen, dat God Almachtig ook onder deze bij toeneming ongunstige omstandigheden, een dubbele mate van geloofskracht en liefdedrang in de harten zou kunnen uitstorten, om in tal van gemeenten het schier onmogelijke mogelijk te maken, toch mag gevraagd, of de wetgever hier op bouwen mag, alsook of de oorzaak tot klagen weg zou vallen, indien het hinderlijk onrecht, waartegen adressanten opkomen, niet in duizend, maar slechts in negenhonderd gemeenten van Uwer Majesteits Rijk bestaan bleef.

Feiten zijn en blijven nu eenmaal onverbiddelijk.

En onder die feiten behoort het ook, dat het steeds hooger klimmend peil van volksontwikkeling, de kosten van onderwijs per kind minstens op f 25,— brengt, voor een school van honderd kinderen; op f 40,— indien dit getal op vijftig; op f 60,— indien dit getal op dertig daalt; om ten slotte op f 100,—, f 200,— en meer te loopen, indien slechts tien of minder kinderen op één zelfde school te vereenigen zijn.

Behoefte het nu wel geen betoog, dat noch de armere daglooner, noch de ambachtsman, noch de kleine burger om maar van verre, bovenal bij talrijkheid van gezin, aan uitgaven als de genoemde denken kan, dan is hiermee het bewijs geleverd, dat het voorrecht om *„een school met den Bijbel”* aan zijn kinderen te kunnen bieden in Nederland is en in toenemende mate dreigt te worden, een privilege voor de rijkere, dat den arme en den kleinen burger onthouden wordt.

§ 2. Tot die bede hebben adressanten alleszins recht.

Aan de ouders toch, en aan niemand anders dan aan hen, behoort de keuze der school; d. i. het recht om de opvoeding hunner kinderen naar eigen inzicht te regelen. In Nederland behoeft dit beginsel geen verdediging.

Althans niet tegenover een Nazan van den Zwijger.

Art. 194 der Grondwet zelf heeft dit beginsel, als resultaat onzer volks-geschiedenis, dan ook in onze Constitutie geboekt.

Gaat het nu aan, om dit recht krachteloos te maken door de exceptie, dat de scholen door de regering aangeboden voor allen bruikbaar zijn?

Maar immers, dan vrage men zich slechts af: wie heeft daarover te oordeelen? De Regering, — of zij, die door God zelf tot opvoeders over hun kinderen zijn aangesteld?

De volkschool bedoelt toch niet alleen het aanbrengen van eenige kundigheden, maar ook de opvoeding des volks. En meer dan door de ouders, die dikwijls den ganschen dag buitenshuis arbeiden, worden de kinderen opgevoed door den onderwijzer, die hen dagelijks zes uren onder zijn toezicht heeft.

Hier nu rijzen tal van vragen.

Vragen, uit hooger zedelijk oogpunt, van het ingrijpendste gewicht.

Moet, b. v. bij die opvoeding, het kind om het tot deugd op te wekken, uitsluitend gewezen worden op eigen belang?

Of moet het ook, en allereerst gewezen worden op Gods geboden? Op den Alwetende, op den Rechter, die verbiedt, oordeelt en straft?

Mag men spreken van berouw? Zijn nederigheid, ootmoed, gehoorzaamheid aan God, eerbied voor de gestelde machten deugden? Moet eerzucht geprikkeld of bestreden worden?

Is, God lief te hebben uit heel zijn hart, nog het eerste en groote gebod, dat aan elk ander gebod, zelfs aan dat om den naaste lief te hebben, voorafgaat?

Ziedaar zoovele vragen, die verschillend beantwoord worden, naar mate de onderwijzer al dan niet gelooft in den God Uwer en onzer Vaders, d. i. al dan niet nog staat op den bodem van het Christelijk geloof.

Welken waarborg hebben nu Christelijke ouders, dat die vragen door den openbaren onderwijzer in hún geest zullen worden beantwoord?

Uwer Majesteits raadslieden antwoorden zelve: *geen waarborg*. Naardien hun de bevoegdheid om naar de gezindheid des onderwijzers onderzoek te doen, ontbreekt.

Maar dan vervalt immers hiernede ook ten eenenmale de juistheid hunner bewering, dat de openbare school *bruikbaar zou zijn voor allen*, dat wil hier zeggen, ook voor het kind welks vader nog in den Christus geloof.

Aan de ouders behoort de keuze der school. Dit wordt door allen toegegeven. Maar, werpt men ons tegen, de ouders kiezen niet zelve. Zij laten zich leiden door de kerk of door predikanten.”

Al ware dit zoo: zou Uwe Majesteit het willen afkeuren dat eenvoudige lieden zich laten leiden en raden door mannen, die, meerendeels, een wetenschappelijke opvoeding genoten hebben, die persoonlijk boven de meeste onderwijzers in algemeene ontwikkeling staan, die aan de ouders persoonlijk als achtenswaardige medeburgers bekend zijn en wier levensgedrag hun vertrouwen inboezemt? Zijn zulke mannen dan minder betrouwbaar dan jeugdige rechtsgeleerden of letterkundigen, die slechts een enkele meer van nabij persoonlijk kan kennen en wier oordeel toch gansche scharen in den lande, vooral in de groote steden des lands, als een Evangelie naloopt.

Doch het is niet eenmaal waar, dat Uwe onderdanen die de openbare school afkeuren, zich door predikanten laten leiden. Eer nog het omgekeerde. Op vele plaatsen kan nu eerst allengs bij nieuwe keuze een predikant *beroepen* worden, van wiens liefde voor de vrije, christelijke school de gemeente voortaf verzekerd is. De Synode van het grootste, protestantsche kerkgenootschap in Nederland heeft nooit eenige sympathie voor het streven van adressanten betoond. En alle inrichtingen, die dienen moeten om de vrije christelijke school te ondersteunen, werden bijkans allen uitsluitend door leeken in het leven geroepen.

In vele streken des vaderlands wordt, in strijd met de wet, de Bijbel ook in de openbare school bevestigd. En dit wordt door de autoriteiten geduld. Waarom? Uit ontzag voor de predikanten? Of uit vrees voor den onwil der christelijke bevolking? Uwer Majesteits raadslieden zullen zelve die vraag het best kunnen beantwoorden.

Hoe zou trouwens van *dwang der ouders* sprake kunnen zijn in kerkgenootschappen, waarin ieder het recht heeft den predikant tegen te spreken, en waarin elkeen rijkelijk van dat recht gebruik gemaakt. Waarin niemand een oogenblik langer behoeft te blijven dan hij wil. En waarin feitelijk op dit oogenblik de meest tegenstrijdige leeringen vrijelijk verkondigd worden?

Ten behoeve van haar predikanten, die haar, naar men voorgeeft, zoo onderdrukken, brengt de gemeente bijkans niets, voor haar vrije scholen, schatten op. Hoe is dit verklaarbaar, Sire, indien de predikanten, en niet de natie zelve, zich tegen de richting der openbare school verzetten.

II.

§ 3. Inwilliging van de bede der adressanten is mogelijk.

Te bewijzen, dat er onrecht geschiedt en derhalve de bede van adressanten uit een algemeen oogpunt van recht behoorde ingewilligd, is niet genoeg. Het liet zich toch in het afgetrokken denken, dat voor wijziging niet vatbare eischen van Staat zich tegen de wegneming van dit onrecht verzetten. En daarom indien de verplichting erkend, om Uwe Majesteit ook eerbiediglijk, deels uit algemeen bekende feiten, deels uit de ten deze gedane voorstellen, aan te toonen, dat *hetgeen adressanten Uwe Majesteit bescheidenlijk smeeken, ook kan, ook in ons vaderland kan*.

Zij veroorloven zich daartoe, er Uwe Majesteit in de eerste plaats op te wijzen, dat in alle overige landen van Europa en Amerika, waarin om een „school met den Bijbel” gevraagd werd, door de koningen of de regeeringen dier landen, reeds uit eigen beweging aan dat verlangen is te gemoet gekomen.

Dit van alle deze landen afzonderlijk aan te toonen zou te wijdloopig zijn, en zonder noodzaak meer dan voegzaam is van Uwer Majesteits aandacht vergen.

Zij smijden daarom af alle landen van bijna uitsluitend Roomsche bevolking, wyl de vraag naar een „school met den Bijbel” in deze landen nauwelijks voorkomt, en laten

eveneens die Protestantsche koninkrijken liggen, wier bevolking bijna geheel, gelijk die van Denemarken ¹⁾, Zweden en Noorwegen ²⁾ tot één zelfde kerkgenootschap behoort, overmits uit het feit, dat de Bijbel aldaar allerwege op de volkschool gevonden wordt, nog geen conclusie valt te trekken voor een land van zoo gemengde bevolking als het onze.

Zal de vergelijking bewijzen wat ze bewijzen moet, dan dient dit alsoo uitsluitend op die Koninkrijken en Republieken bewezen, die met Uwer Majesteits Koninkrijk in deze beide opzichten op één lijn staan, t. w. dat ze en een overwegend protestantsche bevolking bezitten en niettemin van bevolking zeer gemengd zijn.

Hiertoe behooren voor de groote Staten de Koninkrijken van Groot-Britannië en Pruisen en de republiek der Vereenigde Staten van Noord-Amerika. En voor de kleinere landen de Koninkrijken van Wurtemberg en Saksen en de republiek van Zwitserland.

Over elk dezer landen veroorlove Uwe Majesteit eene korte uiteenzetting.

KONINKRIJK ENGELAND. In Engeland is het lager schoolwezen geregeld door de *Act to provide for public elementary education in England and Wales*, 9th August 1870.

Deze wet, het zij herinnerd, werd ontworpen door een liberaal kabinet en met groote meerderheid door de liberale partij goedgekeurd, en heeft niettemin beslist: 1°. dat de opvoeding der volksjeugd zooveel maar immers mogelijk allerwege met den Bijbel zou verbonden blijven, 2°. dat het stelsel om dit mogelijk te maken, zou zijn het stelsel van restitutie.

Wel waren ook daar te lande pogingen aangewend, om beginselen als in de voordracht van Uwer Majesteits Ministers liggen, bij de volksopvoeding door te drijven, maar de Minister Forster heeft in naam van het liberale Ministerie en met verwijzing naar de hier te lande verkregen resultaten, zich hardnekkig tegen deze poging verzet, en verklaard nooit een wet te zullen contrasigneren, die den Bijbel en de volksjeugd scheidde.

Hij liet zich bij de eerste lezing van de *Bill*, op 17 Februari 1870, aldus uit: „De regering weet dat een overgrote meerderheid van de ouders in dit land voor hare kinderen een Christelijke opvoeding verlangen, en wil dat ze onderwezen worden in het lezen van den Bijbel. Wilde men nu alle godsdienst uit de school bannen, dan kon ook de Bijbel er niet blijven. En nu vraag ik toch, of het niet een openlijk schandaal zou zijn, indien het Boek, dat dan toch de grondslag van geheel onze godsdienst is, onder de boeken zou behooren die men uit de school zou bannen?”

Aldus sprak de liberale Minister H. the Right Honorable W. E. Forster.

Drieërlei scholen zijn, ten gevolge van gezegde wet, in Engeland van regeringswege erkend of ingevoerd: 1°. geheel vrije, 2°. openbare scholen door particulieren gedreven en 3°. openbare scholen van overheidswege opgericht en in stand gehouden.

De geheel vrije scholen zijn de zoodanigen die zich zelven bekostigen en waarop de Bijbel geheel onbeperkt ten gebuike wordt toegelaten voor elk die dit verlangt.

Op de gesubsidiëerde openbare scholen mag geen subsidie worden genoten voor het eigenlijke godsdienstonderwijs, maar is niettemin aan het begin en aan het einde van den schooltijd het lezen en bespreken van den Bijbel geheel vrij. (Act. § 7 B.)

De eenige beperkende bepalingen zijn: 1°. dat geen kind tegen den wil van zijne ouders gedwongen worde hierbij tegenwoordig te wezen; 2°. dat de admisie tot de school niet zij afgesneden voor kinderen van andere gezindheden. (Act. § 7 A), en 3°. dat het aantal uren, aan het geven van maatschappelijk onderwijs gewijd, niet beneden de aangewezen cijfers blijven.

Aan alle particuliere scholen nu die aan deze vereischten voldoen, kan bij Parlementsacte

¹⁾ Voor Denemarken is het schoolwezen geregeld bij de wetten van 29 Juli 1814 en 29 Maart 1844. De Lutherse Bisschoppen hebben geheel de school in handen. De Bijbel heerscht er. En het resultaat is volgens P. A. MONTHAYE, *L'instruction populaire*, II. p. 30: „Ce n'est que d'une manière tout-à-fait exceptionnelle qu'on y rencontre, par-ci par-là, à la campagne, soit un homme, soit une femme, ne sachant pas lire ou écrire.”

²⁾ Voor Noorwegen is de lagere school geregeld bij de wet van 12 Juli 1848. Artikel één in deze wet bepaalt dat „het geven van een waarlijk Christelijke opvoeding” aan de volksjeugd, hoofddoel der lagere school moet zijn. Art. 2 schrijft voor dat het onderwijs bestaat in: „Godsdienstonderwijs, Bijbelsche geschiedenis, het lezen van den Bijbel en het memoriseeren van Psalmen.” Ook in Noorwegen is de volkstoestand uitnemend en het schoolverzuim gering.

een jaarlijksch subsidie worden verleend naar rato van het aantal kinderen, alsmede voor normalscholen naar rato van het aantal kweekelingen.

Gevolg waarvan is, dat elke kring van ouders die een eigen school met den Bijbel voor hunne kinderen begeren, hiertoe met gedogen en door den steun der Regeering geraken kunnen, en dat deze scholen, die uitnemend voldoen, zich in hoogen bloei verheugen.

Maar zelfs hiermede achtte de Engelsche Wetgever de belangen der godsdienstige opvoeding en de vrijheid van conscientie nog niet genoegzaam gewaarborgd, en dit noopte hem zelfs aan de *Overheidscholen* een inrichting te geven, die het toelaten van den Bijbel bijna altijd ten gevolge heeft.

Er werd namelijk bepaald, dat niet de Gemeenteraad maar een afzonderlijk schoolbestuur de overheidscholen zou oprichten en besturen, en dit schoolbestuur wordt gekozen door de ouders zelven.

Dit had tot uitkomst dat de godsdienstige zin der ouders bijna allerwege mannen voor den „Schoolboard” afvaardigde, die „de Bijbel op de school” tot leus kozen, en dat de schooldistricten waar de Bijbel van de openbare overheidschool gebannen werd, voor heel Engeland niet meer dan zeven bedragen.

Het resultaat is derhalve voor Engeland, dat de Bijbel de cereplaats inneemt op alle protestantsche vrije scholen; als heilig boek geëerd wordt op bijna alle particuliere protestantsche scholen die subsidie genieten; en zelfs als machtig voertuig voor de godsdienstige opvoeding dienst doet op bijna alle scholen die door de „Overheid” zijn opgericht.

Voor Schotland geldt bijna dezelfde regeling, zie *Code of regulations, as modified by Minute of 6th April 1875. With an appendix of new articles and of all articles modified by the Lords of the Committee of the privy Council on Education in Scotland.*

Wel bestaat in Canada onder Englands hoogheid een gemengde school, maar in welken geest, kan blijken uit deze officiële instructie:

„Daar het Christendom, zegt de Minute van 3 Oct. 1850, de grondslag van onze volkschool is, moet het Christelijk beginsel haar geheel doordringen. Slechts dient gewaakt, dat geen schoolkind gedwongen worde iets te doen of aan te hooren, waar zijn ouders tegen zijn. Onder dit voorbehoud zal aan de kinderen zulk een godsdienstig onderwijs op de scholen gegeven worden, als hun ouders of voogden wenschen.” (Upper Canada consolidated school act. § 129.)

De minute van 13 Febr. 1855 schrijft voor: „dat elke schooltijd geopend zal worden met het lezen van den Bijbel, een gebed en de Tien Geboden.” Kinderen, wier ouders hier tegen zijn, mogen wegblijven.

Bovendien is in Canada de gelegenheid geopend om gesplitste en dus confessioneele scholen van overheidswege te verkrijgen, indien de onderwijzer der bestaande school een Roomsche-Katholiek is en minstens tien Protestantsche gezinnen het wenschen. (Acte van 1843).

KONINKRIJK PRUISSEN. In Pruisen draagt de volkschool een streng confessioneel karakter en is deze, naar gelang de godsdienstige gezindheid der bevolking, meest allerwege gesplitst in een *Evangelische* en een *Römisch Katholische*.

Op de „*Evangelische Volksschule*” nu wordt niet slechts de Bijbel geëerd, maar zeer uitvoerig onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis gegeven, en zelfs, zoo de Lutherse catechismus als het Lutherse kerklied, onderwezen.

Dit confessioneel karakter behoudt de Pruisische volkschool zelfs in zoodanige gemeente, waar kleine minderheden te gering in aantal zijn om de oprichting eener afzonderlijke school van Staatswege te wettigen.

De moeielijkheid, die hieruit geboren werd, heeft men ook in Pruisen zoeken te ontwijken, door aan de kinderen, tot zulke minderheden behoorende, dispensatie te geven van de lessen, aan het onderwijs in godsdienst en zedeleer gewijd.

Door de bepalingen van het Pruisische *Landrecht*, door de bekende ministerieele *Regulativen*, en evenzo naar de ontwerpen van 1863 en 1868, was de bedienaar van den godsdienst met de inspectie van geheel het onderwijs belast. *Ex officio*, als zoodanig, was de dorpsgeestelijke tevens curator der dorpschool. Eerst ten gevolge van den jongsten strijd met het Episcopaat, is in dezen toestand door de wet van 11 Maart 1872 verandering gebracht. Thans is het toezicht over de volkschool door den Staat aan zich

getrokken. Wel worden ook nu nog in grooten getale predikanten met het schooltoezicht belast, maar ze voeren dit toezicht niet meer gelijk vroeger, krachtens hun ambt, maar als mandatarissen van den Staat, overeenkomstig door den Staat gegeven verordeningen, en slechts voor zoolang als de Staat hun gezag bestendigt.

Niettemin geldt nog steeds voor de Pruisische volksschool de *Regulative* van 3 October 1854, waaraan we, ter kennersing van het doel, dat deze school beoogt, met ons vaderland ter leering, het volgende woordelijk ontleenen:

„Het denkbeeld, om de jeugd op de volksschool een algemeen menschelijke vorming te geven, door de formeele ontwikkeling van het denkvermogen, is op de proef onuitvoerbaar of zelfs schadelijk gebleken.

„Het volksleven heeft behoefte aan een krachtige ontwikkeling, maar zóó, dat voort worde gebouwd op het fundament van het verleden, in aansluiting aan de historische gegevens, op de basis van het Christendom.

„De volksschool, waarin het grootste deel der natie hare opleiding ontvangt, mag deswegen niet naar enig systeem of een dusgenaamden eisch der wetenschap worde ingericht, maar moet dienstbaar gemaakt aan de eischen van het werkelijke leven, gelijk dit zich in Kerk, huisgezin, bedrijf of ambt, gemeente en Staat openbaart.”

Voorts zegt de *Regulative* (die van gelijke kracht is als bij ons de Schoolwet) over het onderwijs in den godsdienst dit:

„Door het afleggen der belijdenis moet het kind, dat door den Heiligen Doop in de Kerk van Christus is ingelijfd, als zelfstandig lid in de gemeente optreden. De volksschool ontvangt derhalve kinderen, die recht hebben op al de genademiddelen, die van God verordend zijn, opdat ze deze met bewustheid in zich zouden opnemen en voor den strijd van het praktische leven worden voorbereid. De onderwijzer moet daarom die hoogere wijding bezitten, die hem recht geeft, het woord van Christus op de lippen te nemen: „Laat de kinderkens tot Mij komen, want derzulkens is het Koninkrijk Gods!”

„Christus is het einde der wet; wie in Hem gelooft, wordt gerechtvaardigd, en de wet moet een tuchtmeester tot Christus zijn.

„Hiervan uitgaande, moet de onderwijzer de Bijbelsche geschiedenis beschouwen als het terrein, waarop de volksschool zich te bewegen heeft, om haar taak te kunnen vervullen.

„Zes volle uren moeten wekelijks aan het godsdienstonderwijs besteed worden. In den regel de eerste uren van elken dag.

„Dit uur wordt begonnen met gebed, begeleid met gezang, en moet in elk opzicht een stichtelijk karakter dragen.

„Vooral heeft de onderwijzer toe te zien, dat hij zelf het leven van boete en genade uit zijn eigen hart niet vervreemde, om met en voor zijn kinderen in waarheid te kunnen bidden. Hierin toch ligt de kracht en het wezen der Christelijke volksschool, dat ze, gegrond op Gods Woord en zich onder de tucht van dit Woord plaatsend, nuttig zij tot leering, tot bestraffing, tot vermaning, tot oefening in de gerechtigheid, opdat de mensch geheel Godes zij en tot alle goed werk bereid.”

Let wel. Dit schrijft niet een Kerkeraad voor. Dit is geen voorschrift van een Vereeniging voor Christelijk-nationaal onderwijs. Deze bepalingen zijn woordelijk ontleend aan de *Regulative*, den 3^{den} October 1854 uitgevaardigd door den Minister von RAUMER, onder den titel: „*Grundzüge betreffend Einrichtung und Unterricht der Evangelischen einklassigen Elementarschule.*”

En wel zijn, gelijk aan Uwe Majesteit bekend is, in de laatste jaren pogingen aangewend, om een meer neutraal stelsel voor Pruisen in te voeren, maar ondanks de ongelooftelijke inspanning die de openbare vijanden van het Christelijk geloof in Kerk en Staat zich daarvoor getroost hebben, dusver zelfs zonder kans op slagen.

DE REPUBLIEK DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. Het gouvernement van de Republiek der Vereenigde Staten houdt nog steeds vast aan het beginsel door het Congres van 1787 uitgesproken, t. w. „dat eerst godverrukt, daarna zedelijkheid en ten derde kennis, onmisbaar voor elk volk zijn om goed geregeerd te worden en gelukkig te leven, en dat met dat doel het schoolwezen steeds moet worden bevorderd.”

Het koos daartoe het stelsel van „de gemengde school met den Bijbel” tot grondslag.

Dit stelsel van de *Commonschool* is Amerika's glorie.

De Vereenigde Staten vormen eene democratie; elk burger heeft er stemrecht en kan op zijn beurt geroepen worden om als gezwoorene, vrederechter, commissaris enz. op te treden; verschild van standen, noch reeks van eerstitels is er bekend.

Dit noopte dezen Statenbond van meet af, om aan het onderwijs der volksjeugd zijn uiterste zorg te besteden; in zake de volksschool nooit karig te zijn, en stipt tegen elke inbreuk op de gelijkheid der burgers of de vrijheid van conscientie te waken.

Aan dat streven dankt de *Commonschool* haar oorsprong. Ze is geen product van moderne wijsheid of radicaal intellectualisme, maar van den geest der Pelgrimvaders. In de Staten, door de gevluchte Puriteinen gesticht, is nu nog de *Commonschool* het rijkst ontwikkeld. Het geheele Zuiden kende haar vóór den slaven-oorlog niet. In het verre Westen wordt ze slechts op gebrekkige wijze nagebootst.

Maar juist krachtens zijn oorsprong is dit stelsel in Amerika dan ook gebaseerd op den Bijbel.

In dien vorm dagteekent het reeds van het jaar 1642, toen de gevluchte Calvinisten na met de *Mayflower* geland te zijn, ijlings deze fundamentele bepaling vaststelden: „Dat het bestuur van den Staat elke gemeente de verplichting zou opleggen, om zorg te dragen, dat de kinderen, die op haar erf woonden, een behoorlijke opvoeding zouden ontvangen. Diensvolgens hadden ze toe te zien, dat geen gemeente zulk een barbaarschen toestand zou gedoogen, dat niet elk kind de gelegenheid bezat, om de Engelsche taal en zooveel van de voornaamste wetten te leeren, als voor het burgerlijk leven noodig was op boete van 20 shillings.”

Reeds in 1647 werd voor Massachusetts deze bepaling in dier voege uitgebreid: dat elke stad of elk dorp waarin minstens 50 families woonden, een school moest onderhouden, waar men lezen en schrijven kon leeren, en elke stad of elk dorp van minstens 100 families bovendien een „grammarschool.”

Thans geldt in Massachusetts, nog steeds de Staat waar het Common-schoolsysteem op den hoogsten trap staat, de bepaling:

1. dat elke gemeente verplicht is, ten minste gedurende een half jaar gelegenheid te openen voor alle kinderen om lager onderwijs te ontvangen;
2. dat elke gemeente groter dan 500 gezinnen, een gymnasium moet openen, en
3. dat in elke gemeente een schoolraad moet gekozen worden, die belast is: a. met de aanstelling en het ontslag der onderwijzers; b. de inspectie der scholen; c. het toezicht over de schoolboeken en de zorg dat geen boeken, die de strekking hebben om voor eenig bepaald kerkgenootschap propaganda te maken, gebezigd worden; maar evenzoo om te eischen, „dat elken dag een deel der Heilige Schrift uit de Engelsche geijkte vertaling in elke school gelezen worde.”

Geijkte bepaling vindt men bijna allerwege.

Massachusetts *Schoollaw*, ch. 38. s. 27: „De schoolraad draagt zorg, dat dagelijks in elke school een stuk uit den Bijbel worde gelezen.”

Boston *Regulations*, ch. 8 s. 5: „De morgenuren zullen op elke school aanvangen met de lezing van een deel der Heilige Schrift, gevolgd door het bidden van het Onze Vader.”

New-York *Manual*, p. 93: „Alle openbare scholen worden geopend met het voorlezen van een deel der Schrift.”

Philadelphia *Regulations*, rule XXXV: „Bij de opening van elken schooltijd zullen ten minste tien verzen uit de Heilige Schrift gelezen worden door den onderwijzer, gevolgd door het zingen van een geestelijk lied.”

Chicago *Rule*, s. 46: „De morgenlessen op alle scholen zullen in de verschillende klassen geopend worden met de lezing van een deel der Schrift, zonder noot of commentaar, het Onze Vader en een geestelijk lied.”

Cincinnati 38th Report, p. 92: „De kinderen mogen bij het lezen der Heilige Schrift op de scholen de Bijbeluitgave gebruiken, die hun ouders wenschen.”

Bovendien worden bijna overal de bedienaren van den godsdienst in de schoolraden gekozen.

Slechts in enkele scholen, die uitsluitend door Roomschen (vooral Ieren) bezocht worden, is het aan de Roomsche districtschoolraden vergund, de lezing van den Bijbel achterwege te laten.

En reeds hierdoor is in den dunk over het „Common schoolsystem“ in Amerika zelf zulk een wijziging gekomen, dat de jaarlijksche rapporten van schier alle Staten in de laatste jaren over verminderde belangstelling en verkoelde sympathie klagen.

Met name de autoriteiten van schier alle kerkgenootschappen toonen kennelijk hun ongerustheid, dat door deze weglating van den Bijbel het schoolstelsel der Pelgrimvaders dreigt te ontaarden in een schoolstelsel naar radicalen trant.

In zoo sterke mate, Sire, stelt het Amerikaansche volk prijs op het behoud van datzelfde wat adressanten Uwe Majesteit vragen komen, dat het in de wetten van bijna al zijne staten schreef wat de schoolwet van den staat Iowa, in sec. 82, zoo kort en kernachtig in dezer voege uitsprekt: „*Van geen enkele school of geen enkel instituut in dit land, onder wat naam of titel ook, zal de Bijbel geweerd worden.*“ (Cf. school laws of Iowa, revised and codified by A. Abenethy 1872 p. 38).

KONINKRIJK WURTEMBERG. De schoolregeling van Wurtemberg dagteekent in haar jongsten vorm van 25 Mei 1865, een verduidelijking van de *Volksschulgesetz* van 29 Sept. 1836.

Doel der volksschool is naar luid dezer wet niet slechts de zedelijke, maar zeer bepaald de *godsdienstig-zedelijke* opvoeding en voorts onderricht in de kundigheden, die voor het burgerlijk verkeer worden geëischt.

Dienovereenkomstig noemt Art. 2 onder de leervakken in de eerste plaats: „*godsdienst-onderwijs en zedelee.*“

Er bestaat schoolplicht van het 7de tot het 14de jaar.

In elke gemeente moet minstens ééne openbare volksschool aanwezig zijn. Eveneens in gehuchten die uit meer dan 30 huisgezinnen bestaan. Ligt het gehucht meer dan een uur gaans van de naastbijzijnde school, dan is de gemeente tot de oprichting van een afzonderlijke school voor dit gehucht gehouden, ook al bedraagt het aantal huisgezinnen niet meer dan 15.

Voor kleine gehuchten, of confessioneele minderheden in verscheiden gemeente saam, wordt een districtschool geopend, mits de afstand van de woningen der ouders niet meer dan een uur gaans bedraagt.

De openbare school heeft het godsdienstig karakter van de gezindheid, die het talrijkst in de gemeente vertegenwoordigd is. Zoodra een minderheid in een gemeente uit 60 gezinnen bestaat, wordt ook voor haar op Staatskosten een confessioneele school opgericht.

De onderwijzers moeten zoowel van een burgerlijk als kerkelijk diploma voorzien zijn.

Aan het hoofd der inspectie over de gemeentescholen staat de bedienaar van den godsdienst.

Voor de Israëlieten kunnen afzonderlijke scholen geopend worden. (Art. 74). Waar de kinderen van verspreid wonende Joden de Christelijke school bezoeken, gaan ze tijdens het godsdienstonderwijs weg.

Door deze regeling vinden Protestantsche ouders allerwege een school voor hun kinderen, waarin niet slechts de *Bijbel*, als Gods heilig Woord geëerd wordt, maar ook de confessioneele boeken hunner kerk worden toegelaten. Een school waar het gebed een macht is, de kerk van Christus in haar dienaren geëerd wordt, en op gelukkige wijze de harmonie bewaard bleef tusschen de opvoeding in huis, in school en in de kerk.

KONINKRIJK SAKSEN. In Saksen gaat de Schoolwet van 26 April 1873 van bijna dezelfde beginselen uit.

Ook hier stelt de school zich ten doel de *godsdienstige* zedelijke ontwikkeling der kinderen.

Het onderwijs zelfs in de *godsdienstleer* wordt daartoe zeer bepaaldelijk onder de leervakken opgenomen. (§ 2).

De scholen zijn er openbare confessioneele scholen, gesplitst naar de gezindheden, en merkwaardig is wat § 6 desangande in dezer voege bepaalt:

Berücksichtigung des Confessionsverhältnisses. An Orten, in welchen sich Einwohner verschiedener Glaubensbekenntnisse befinden und für die Angehörigen der Confession der Minderzahl innerhalb des Schulbezirks eigene den Schulen der Confession der Mehrzahl gleichstehende Schulanstalten bestehen, haben die schulpflichtigen Kinder die Schule ihrer Confession zu besuchen.

Besteet aber für die Angehörigen der Confession der Minderzahl keine besondere Schule im Schulbezirke, so sind die schulpflichtigen Kinder derselben zum Besuche der öffentlichen Ortsschule verpflichtet. Doch sind sie, unter entsprechender Ermässigung des Schulgeldes, von der Theilnahme an dem in dieser ertheilten Religionsunterrichte befreit.

Für den Religionsunterricht im eigenen Bekenntnisse dieser Kinder ist in einer von der Vertretung der betreffenden Religionsgesellschaft für ausreichend erachteten Weise zu sorgen und darüber, das es geschelen, Zeugnis zu beibringen. Ist jedoch dazu keine Gelegenheit vorhanden, so können, auf Antrag der Eltern, Kinder bis zum zwölften Lebensjahre, auch am Religionsunterrichte einer andern Confession, als derjenigen, in welcher sie zu erziehen sind, theilnehmen.

Kinder von solchen Dissidenten, welche keiner Religionsgesellschaft angehören (§ 21 des Gesetzes vom 20. Juni 1870), haben an dem Religionsunterrichte einer anerkannten oder bestätigten Religionsgesellschaft theil zu nehmen. Die Wahl der betreffenden Religionsgesellschaft steht den Erziehungspflichtigen frei, und ist von diesen die bezügliche Erklärung hierüber bei Anmeldung des Kindes zur Schule abzugeben.

Ook in Saksen vindt alzoo elk die zulks verlangt een *school met den Bijbel* voor zijn kinderen openstaan. Eer meer noch dan minder, dan voor Uwer Majesteits rijk, Sire, door adressanten wordt begeerd.

REPUBLIEK VAN ZWITSERLAND. Voor Zwitserland zij opgemerkt, dat elk kanton een eigen schoolregeling heeft, zoodat het ondoenlijk mag heeten, in zoo kort bestek, als deze Memorie gunt, ook maar een eenigermate volledig overzicht te geven.

Toch meenen ondergeteekenden veilig te gaan, met Uwer Majesteits aandacht in de eerste plaats op de schoolregeling in het kanton Zurich te vestigen, daar deze door deskundigen steeds als model wordt gegeven en nog bij de jongste discussiën der Tweede Kamer, zij het ook op minder juiste wijze, ter sprake kwam.

Tegenover de verkeerde voorstelling toch, alsof het schoolwezen in dit kanton op den leest van onze lagere school zou geschoeid zijn, staat geheel het samenstel der wet die den 23 December 1859 uitgevaardigd werd en in niet minder dan 337 artikelen het schoolwezen in dit kleine kanton regelt.

Daaruit nu blijkt dat in dit Zwitsersche kanton openbare volksscholen bestaan *met een godsdienstig karakter.*

Voor deze school toch is als eerste vak van onderricht aangewezen *het onderricht in den christelijken godsdienst en in de christelijke zedelee*, minstens drie uur per week voor elke klasse, over een tijdvak van minstens zes, soms negen jaar.

De inrichting van dit godsdienst-onderwijs staat aan den *Schoolraad*, die intusschen gebonden is aan de goedkeuring van het Kerkelijke bestuur. Geschillen worden behandeld door een gemengde Commissie uit Schoolraad en Kerkeraad. In de herhalingschool (met een cursus van drie jaren) wordt in de schooluren zelven, het godsdienstonderwijs door de Kerk gegeven (Art. 69 en 70).

Het bestuur over en het toezicht op deze openbare volksscholen gaat uit, *niet* van de Overheid, maar van de *Burgerij*.

Daartoe is voor elke burgerlijke gemeente een *Schoolraad* (Gemeindeschulpflege) in het leven geroepen, die gemeenlijk uit zes à zeven leden bestaat. Voorzitter van Rechtswege in dezen Schoolraad is de Bedienaar van den godsdienst. Alle onderwijzers hebben zitting in dezen Schoolraad met adviserende stem. De stemhebbende leden worden door de vrije burgers gekozen.

Naast deze *openbare scholen met den Bijbel* staan dan nog ten overvloede de bijzondere scholen, door particulieren opgericht, die uit den aard der zaak evenzeer een godsdienstig karakter kunnen dragen en subsidie ontvangen kunnen, zonder dat hun een anderen eisch gesteld wordt, dan van niemand geweld aan te doen aan zijne overtuiging.

Ongeveer op deze leest is het schoolwezen in alle overige kantons geschoeid. *Bern*, dat zijn schoolwet eerst in 1873 vaststelde, heeft het stelsel van openbare volksscholen aangevuld, maar niettemin Bijbelsche geschiedenis en onderwijs in de hoofdwetenschappen van den Christelijken godsdienst op zijn leerplan geschreven, en de gelegenheid geopend, om in dorpen van gemengde bevolking de school te splitsen. Het toezicht over het godsdienston-

derwijs staat aan de Kerkgenootschappen. Vooral in een wet, die eerst den 8^{den} Maart 1873 werd uitgevaardigd, verdienen deze bepalingen de aandacht. In *Grænobrouderland*, waar de sterk vermengde bevolking tot een felle strijd om de volksschool aanleiding heeft gegeven, is het thans gelukt de degelijkheid van het onderwijs en tegelijk den vrede op afdoende wijze te herstellen, door het stelsel van *facultatieve splitsing* en door de burgerij gekozen *schoolraden*, waarin Roomschen en Protestanten naar een vasten maatstaf zitting hebben. Ook in dit kanton is onderwijs in *den Christelijken godsdienst* in het schoolplan opgenomen.

Gelijk men weet, heerscht in de Fransche kantons, ook op het stuk der wetgeving, meer de Fransche centraliseerende methode. Vandaar dat men in Genève niet het stelsel der *schoolraden*, maar, gelijk ten onzent, het bureaucratische stelsel van door den Staat aangestelde *inspecteurs* heeft gekozen. Toch staat ook in deze Fransch-radicalen kantons de Volksschool, wat aangaat de godsdienstige volksopvoeding, hooger dan in Nederland. Facultatieve splitsing is in Waadtland toegelaten en een aantal uren van den schooltijd elke week voor het godsdienstonderwijs aangewezen. De invloed van het radicalisme bepaalde zich tot het weren uit de Volksschool van den *Catechismus*, en het verbod aan den onderwijzer in Genève om in de overige leeruren confessionele propaganda te maken. Nog het naast aan onze schoolwet komt die van Glarus, den 11^{den} Mei 1873 uitgevaardigd, waarbij wel het godsdienstonderwijs als leervak is opgenomen, maar onder bijvoeging: met weglating van het confessionele element; of ook Neuchâtel, waar, in de wet van Mei 1872, het godsdienstonderwijs geheel facultatief is gesteld, en aan de vrije keus der ouders is overgelaten.

§ 6. De slotom, waartoe dit korte overzicht leidt, Sire, kan niet anders dan ook in Uwer Majesteits oogen van het uiterste gewicht zijn.

Er volgt toch uit, dat ondanks den machtigen invloed die de radicalistische begrippen allerwege in Europa en Amerika hebben uitgeoefend en den sterken aandrang in bijna alle koninkrijken en republieken aangewend, om de volksschool voor kinderen uit protestantsche huisgezinnen van den Bijbel los te maken, die toelag duster nergens elders en in een paar kantons van Zwitserland nog slechts ten deele is gelukt.

De vraag of ook de moderne Staat een schoolregeling voor landen van gemengde bevolking kan uitvaardigen, die een „school met den Bijbel” geeft aan wie die verlangt, is hiermee op de meest stellige wijze in toestemmenden zin beantwoord.

Beantwoord in de Engelsche wet met het *stelsel van restitutie*; in de wet der Verenigde Staten door het stelsel van een *gemengde school met den Bijbel*; in die van Pruisen door de *gesplitste confessionele school*; in Württemberg en Saksen door de *confessionele openbare en de subsidieering der bijzondere school*; en eindelijk in de meeste kantons van Zwitserland door een *openbare school met den Bijbel*.

De bedenking dat de beginselen van het hedendaagsche staatsrecht het voldoen aan het verlangen van adressanten niet zouden gedoogen, mist alzoo elken grond en wordt door de feiten op het ontwijfelbaarst weersproken.

Ja, wat meer is, uit het gezegde blijkt Sire, op de meest overtuigende wijze dat Uwer Majesteits regeering door haar sanctie aan de aanhangige wetsvoordragt te geven de Nederlandsche volksschool almeer *isoleeren* zou van de volksschool in geheel Europa, en dat de inwilliging van der adressanten nederig verzoek geen ander gevolg zou hebben, dan om ook hier te lande in te voeren, wat reeds allerwege elders, en elders (zelfs de tegenstanders erkennen het) met de uitnemendste gevolgen, bestaat.

III.

§ 7. Wilt nu intusschen nog ware tegen te werpen, dat het elders bestaande, niet zonder meer *ten onzent* ware over te brengen, verleene Uwe Majesteit alsnu in de tweede plaats hare aandacht aan *eene korte opgave van de verschillende voorstellen die ten onzent achtereen volgens gedaan zijn, met het doel om het bestaande onrecht op te heffen*.

Ook hierbij houdt zich deze Memorie stiptelijk binnen de perken der verleende opdracht door, zonder eigen keur of oordeel, eenvoudig te refereren, wat door anderer woord of pen te berde kwam.

Vooraf echter zij het vergund de aandacht van Uwe Majesteit eerbiediglijk te vestigen op het voorstel van meer algemeen aard in 1875 van drie verschillende zijden in de Tweede Kamer der Staten-Generaal gedaan, om eer men tot wets-herziening overging *het advies in te reiken van wat in het Engelsch staatsrecht bekend is onder den naam van een „Royal Commission.”*

De bedoeling was, dat door Uwe Majesteit een Staats-Commissie zou worden benoemd, saamgesteld uit tolken van de verschillende inzichten op het schoolterrein, met mandaat, om te onderzoeken, door welke regeling het Lager Schoolwezen het best in overeenstemming ware te brengen met de eigenaardige behoeften van ons volk, met de steeds klimmende eischen van algemeene ontwikkeling, met het verschil van zinswijze op godsdienstig en opvoedkundig gebied, alsook met het finantiël vermogen van de schatkist.

Men verklaarde niet in te zien, waarom dit voor de hand liggend middel, dat reeds voor zoo menigen wetgevend arbeid met goed gevolg was aangewend, ten deze voor toepassing onvatbaar zou zijn.

Immers, het gold hier een belang, dat, allermint van uitsluitend administratieven aard, veelmeer diep van alle zijden in het leven van huisgezin en maatschappij en kerk ingreep, en bij welks regeling het alzo alleszins billijk was te achten, dat ook de stem der belanghebbenden en het advies van deskundigen werd gehoord.

En zelfs, al mogt het van achteren blijken, dat de spanning op onderwijsterrein reeds te hoog was geklommen, om aan zulk een Staats-Commissie het komen tot een enigszins eenparig besluit mogelijk te maken, dan nog, zoo oordeelde men, zou reeds het aanwenden van deze poging bij kunnen dragen om de nu, helaas, maar al te zeer geschokte overtuiging te hergeven, dat de ernstige zucht om zooveel immer mogelijk *allen te bevredigen*, werkelijk den toon aangeeft.

Zonder in verdere appreciatie te treden, mag dan ook vooralsnog op de niet geringe profijtelijkheid van zulk een maatregel bij Uwe Majesteit worden aangedrongen, al ware het slechts ter ontspanning van den toestand, en als middel, om bij winning van tijd, de terugkeer tot kalm overleg en alzijdig beraad mogelijk te maken.

§ 8. Voorts, voor wat aangaat de meer bepaalde voorstellen tot oplossing der schoolquaestie, dient in historische volgorde achtereenvolgens, daargelaten wat eventueel door grondwetsherziening mogelijk zou worden, gewezen op deze zes stelsels:

1. *Splitsing der openbare school naar gelang van de godsdienstige gezindheid of overtuiging der schoolgaande kinderen.* (Facultatieve splitsing.)

Dit, in verscheidene Europeesche staten metterdaad toegepaste denkbeeld hulde zich oorspronkelijk ten onzent in den hoogst eenvoudigen vorm, dat aan de gemeentebesturen het recht zou worden toegekend, om, bleek daartoe de wenschelijkheid, de openbare scholen te splitsen in scholen voor kinderen uit Protestantsche, in scholen voor kinderen uit Roomsch-katholieke, en in scholen voor kinderen uit Joodsche gezinnen.

Nu intusschen in den loop des tijds het feit steeds onloochenbaarder werd, dat tal van Protestanten, Roomsch-katholieken en Joden al meer van de geloofsbelijdenis van hun kerkgenootschap afweken, werd de noodzakelijkheid erkend, om ook voor deze klasse van Uwer Majesteits onderdanen al wat naar dwang der conscientie kon zweemen, van de lagere school verre te houden, en werd diensvolgens nog bij de jongste discussiën in de Tweede Kamer het oorspronkelijk denkbeeld in dier voege gewijzigd, dat de gemeentebesturen alsnu het recht zouden erlangen, om aan de drie categoriën van openbare scholen, (die alsdan naar de kerkelijke officiële belijdenis van de Protestantsche, Roomsch-katholieke en Joodsche gezindheden zouden zijn in te richten), nog een vierde, afzonderlijke categorie toe te voegen voor hen die men gewoon is de *neutralisten* te noemen, om het neutraal karakter dat door hen voor het onderwijs hunner kinderen wordt verlangd.

Het behoeft nauwelijks herinnering, dat het in de bedoeling van de voorstanders dezer regeling ligt, om in plaatsen waar de bevolking of uitsluitend Gereformeerd, of uitsluitend Roomsch-katholiek is, aan de enkele gezinnen van andersdenkenden in zeer stelligen zin den vereischen waarborg te bieden tegen elke krenking van hun overtuiging of schending van de conscientievrijheid bij hun kroost.

Voor het overige zij hierbij nog opgemerkt, dat deze splitsing slechts *facultatief*, nooit gedwongen zou zijn, zoodat, bijaldien de bevolking aan één neutrale openbare school de voorkeur gaf, de mogelijkheid hiertoe bestaan bleef. Alsook dat in geheele landstroken ééne enkele confessionele school volstaan zou, terwijl in grotere steden, zonder vermeerdering van kosten, eenvoudig de bestaande scholen te classificeeren waren, zoodat feitelijk een aanmerkelijke vermeerdering van scholen slechts in die kleinere deelen van Uwer Majesteits rijk zou voorkomen, waar de bevolking ten platten lande en gemengd en aan haar kerkelijke belijdenis sterk genoeg gehecht is, om er de meerdere kosten voor over te hebben.

2. *Instandhouding van de neutrale openbare school als regel, met subsidiëering van bijzondere scholen, onverschillig of deze al dan niet een neutraal karakter dragen.* (Subsidiestelsel.)

Het verschil tusschen het vorige en de nu volgende stelsels bestaat hoofdzakelijk hierin, dat bij facultatieve splitsing de oprichting en instandhouding van scholen feitelijk geheel in handen van de overheid zou blijven en de behoefte aan bijzonder onderwijs zich slechts bij uitzondering, en dan nog meest om verschil van maatschappelijken stand, zou voordoen. Terwijl omgekeerd bij de stelsels die sub 2 tot 6 ter sprake komen, de burgerij naast de overheid handelend optreedt en door eigen initiatief de taak der Regeering poogt te verlichten.

De bedoeling nu van het subsidiestelsel is dat de Regeering in stede van de ontnuiking van dit particulier initiatief met leede oogen aan te zien, het integendeel zal aanmoedigen, zoo door magistrale welwillendheid als door fiscaal steun.

Zij die dit stelsel voorstaan, oordeelen, dat de verscheidenheid van belangen en inzichten die zich in het werkelijk leven voordoen, niet zelden te teeder van aard is, om officieel, van Regeeringswege, met hoope op goed gevolg, haar bevrediging te vinden, en achten het onbetwistbaar, dat tal van moeilijkheden, die uit deze verscheidenheid van belangen voort-spruiten, van zelf vervallen of zich oplossen zullen, indien men aan belanghebbenden zelf de regeling dezer belangen, onder hooger toezicht, overlaat.

Huns inziens is het bovendien uit finantiëel oogpunt verkieslijk, dat de overheid zich door een beperkte subsidie verzekeren zal van de aanwezigheid eener aan haar keuring onderworpen school, die er anders toch zou moeten komen, maar dan geheel op kosten van gemeente of rijk.

Men kon dan de veerkracht der burgerij zich naar eigen keus, in de haar voegende paden, laten ontwikkelen, en van Regeeringswege door jaarlijksche tegemoetkoming in de kosten, den bloei bevorderen van een onderwijs, dat aan de algemeene volkswontwikkeling ten goede zou komen, de Regeering buiten confessionele moeilijkheden hield, en aan de overheid een zedelijken rechtstitel te meer gaf, om haar toezicht op het bijzonder onderwijs te verscherpen.

3. *Uitkeering aan de gezamenlijke bijzondere scholen van de kosten die zij aan de gemeente-besturen uitsparen.* (Restitutiestelsel.)

Bij dit derde stelsel wordt uitgegaan van het onbetwistbare feit, dat de overheid meer scholen en grooter scholen zou moeten oprichten indien de bijzondere scholen er niet waren, dan nu ze er wel zijn.

In steden als Amsterdam, Rotterdam, den Haag en Utrecht, zou het gemeente-bestuur tot niets minder dan de verdubbeling van haar beschikbare schoolruimte gehouden zijn, indien de besturen der bijzondere scholen goedvonden plotseling hunne scholen op te heffen of te sluiten.

Er valt derhalve niet te discuteeren over de onloochenbare daadzaak, dat de overheid in tal van plaatsen duizende en tienduizende guldens meer zou hebben uit te geven, indien de bijzondere scholen niet bestonden. Iets wat men omgekeerd ook in dezen vorm kan uitdrukken, dat de bijzondere scholen door haar bestaan een som aan de gemeentekassen uitsparen, waarvan het bedrag in juiste cijfers aanwijsbaar is.

Nu meenden de voorstanders van dit restitutiestelsel, dat de overheid slechts een daad van billijkheid zou doen, indien ze na afloop van elk schooljaar, desverlangd, voor de

gezamenlijke bijzondere scholen zulk een somme gelds beschikbaar stelde, als deze scholen haar hadden uitgespaard.

De kosten konden dan nooit hooger loopen, dan die zouden loopen, indien er geen bijzondere scholen waren.

De weg tot willekeur of hinderlijke bevoorrechtiging van de eene boven de andere bijzondere school zou door evenredige verdeling van de uitgespaarde som zijn afgesneden.

Terwijl eindelijk elk belang voor het bijzonder onderwijs hiermee vervallen zou, om de kosten van het openbaar onderwijs laag te houden, daar opdrijving dier kosten ook voor de bijzondere scholen een eventredige verhooging van de verschuldigde restitutie met zich zou brengen.

De bedenkingen tegen de uitvoerbaarheid van dit stelsel zijn o. a. weerlegd in een practisch voorstel tot regeling, dat is aangehaald in de Bijlagen tot de handelingen der Tweede Kamer, zitting 76/77, blz. 89, en waarvan een annexe aan deze Memorie den inhoud weergeeft.

4. *Schoolgeldheffing tot den kostenden prijs op alle openbare scholen voor alle kinderen, gepaard met subventie van alle ouders, die niet of slechts ten deele de schoolopvoeding van hun kinderen bekostigen kunnen, onverschillig of zij voor hun kinderen aan de openbare of de bijzondere school voorkeur geven* (Subventiestelsel).

Naar de bedoeling van dezen voorslag, zou voor elke school het totaal der uitgaven jaarlijks te deelen zijn door het aantal kinderen dat er onderwijs ontvingen, en het aldus gevonden cijfer als „schoolgeld” voor deze school, in dat jaar, zijn aan te merken. In den regel zou dit cijfer $\pm f\ 25$ à $f\ 30$ bedragen.

Voor zoover men nu te doen had met ouders die in staat waren deze $f\ 25$ à $f\ 30$.— uit eigen middelen voor al hun kinderen te voldoen, zouden ze dan ook gehouden zijn, deze vollen kostenden prijs uit eigen kas te betalen.

Maar bleken ze daartoe onmachtig of althans slechts voor een deel bij machte, dan zou de overheid, niet krachtens artikel 194, maar volgens artikel 195 der Grondwet, aan deze ouders zoodanige subventie kunnen verleenen, dat ook zij tot betaling van het volle schoolgeld in staat wierden gesteld.

Deze subventie zou niet dan op aanvraag en alsdan volgens bepaalde klassen in sommen van $f\ 5$, $f\ 10$, $f\ 15$, $f\ 20$ of $f\ 25$ per kind en per jaar te verleenen zijn, of wel zich naar den aanslag hebben te regelen van de kohieren der rijks-personeel of gemeentelasten.

De zaak van het onderwijs, voor zooveel die door artikel 194 der Grondwet wordt beheerscht, zou dusdoende geheel en al van de finantiële quaestie worden losgemaakt, en hiermee het groote voordeel worden verkregen, dat de overheid aan de geldelijke ondersteuning ter bevordering van het onderwijs toekomstige, den klip der bevoorrechtiging ontzeilen kon, en voor alle burgers van den staat gelijk recht kon scheppen.

Het behoeft wel nauwelijks opgemerkt dat deze geheele of gedeeltelijke subventie nimmer zou kunnen verleend worden dan na geleverd bewijs, dat een jaar lang het lager onderwijs, op den voet door de wet geeischt en onder toezicht van de overheid, was genoten.

Het stelsel zelf is in ons Staatsrecht reeds ingevoerd.

Immers, het uitreiken van beurzen aan ouders, die zelf buiten machte zijn om naar eisch in de kosten van het onderwijs hunner kinderen op de Universiteiten en Normaalscholen te voorzien, gaat in den grond uit van geheel hetzelfde denkbeeld.

5. *Toekenning aan de gemeenten van meerdere vrijheid, om het lager onderwijs naar de locale behoefte in te richten.* (Stelsel van gemeentelijke autonomie).

In bijna geheele provinciën van Uwer Majesteits rijk, en althans zeer stellig in de helft der gemeenten, zou het verschil in godsdienstige overtuiging tusschen de ingezetenen nagenoeg geen moeilijkheid voor de inrichting der lagere school opleveren, indien men als gemeentebestuur de vrijheid behield, om met het bijna eenparige verlangen van de ouders der schoolgaande kinderen te rade te gaan.

In zeer vele andere gemeenten, wier bevolking uit godsdienstig oogpunt in bijna twee

gelijke helften gedeeld is, zou evenzeer elke moeilijkheid vervallen, indien het aan de gemeentebesturen vrij stond, aan elk dezer helften te geven wat zij verlangen.

In weer andere gemeenten zou de meerderheid niets liever verlangen dan tegen behoorlijke vergoeding aan de minderheid, in de gemeenteschool haar eigen godsdienstig karakter te doen gelden.

Het is deze overweging die aanzijn gaf aan het denkbeeld, om door ontspanning van de sterke centralisatie en het toekennen aan de gemeente van meerdere autonomie de schoolquaestie te localiseeren en aldus te beperken tot die weinige gemeenten, waar men buiten staat bleek om elkaar onderling te verstaan.

6. *Bezoldiging uit 's Rijks schatkist van alle onderwijzers in werkelijken dienst, met het door de wet te bepalen minimum.* (Stelsel van salariëring).

Slechts ter wille der volledigheid en om het objectief karakter dezer Memorie niet te laten varen, wordt subsidiair ook van dit stelsel melding gemaakt, dat, gelijk Uwe Majesteit bekend is, reeds officieel in de discussie der Tweede Kamer aan de orde kwam.

Naar dit stelsel zou in de Wet voor de verschillende klassen van onderwijzers een minimum jaarwedde worden vastgesteld, en dit bedrag, niet uit de gemeentelijke, maar uit de Rijkskas, jaarlijks aan elken onderwijzer worden gekwet, die voor dat jaar bewijs kon leveren van volbrachten effectieven dienst, onverschillig of die werkelijke dienst aan een openbare dan wel aan een bijzondere school verricht was.

Daar intusschen dit voorstel hoogstens tegemoetkoming aan de bestaande bezwaren, geen wegneming van grieven, en wel allerminst een oplossing van de hangende quaestie bedoelen kan, en bovendien verband hield met zeer bepaalde wetsvoordrachten, is het nauwelijks geoorloofd, dit aangegrepen expedient als een eigen stelsel met de vijf overige op éénzelfde lijn te plaatsen.

§ 9. Hoofdzakelijk zij het dan ook geoorloofd de aandacht van Uwe Majesteit eerbiediglijk voor de vijf eerstgenoemde denkbeelden in te roepen, niet om de voorkeur van een dezer vier boven de overigen aan te toonen, maar uitsluitend tot afdoende weerlegging van de tegenwerping, dat het vinden eener betere oplossing tot de onmogelijkheden zou behooren.

Immers, en dit zal ook Uwer Majesteits opmerkzaamheid niet ontgaan, in geen dezer vijf voorstellen wordt door hun pleitbezorgers eenig privilege hoegenaamd ook voor het *belijdend* deel van Uw volk boven het *niet* belijdend deel genomen, maar worden beiden, en zij die nog aan de belijdenis hunner gezindheden vasthouden, en zij die van deze belijdenis afvielen, in elk opzicht op zulk een voet van gelijkheid geplaatst, dat, ook bijaldien er nog bevoorrecht overbleef, het voordeel hiervan steeds den niet-belijder en nooit den belijder zou ten goede komen.

Onwaar en ongeoorloofd zou dus de voorstelling zijn, alsof wij, in deze het min goede voorbeeld van de neutralisten volgend, eisch tegenover eisch stelden, zoodat er aan Uwe Majesteit geen andere keuze zou blijven, dan om of de neutralisten te bevoorstellen en zich tegen de belijders te keeren, of wel, nu omgekeerd, juist die eerst achtergestelde belijders te bevoorstellen, maar dan met achterstelling van de neutralisten.

Dit zou *verplaatsing*, geen *wegneming* van het onrecht zijn, en alzoo van rechtswege ongeoorloofd.

Neen, Sire, de *belijders* onder uw volk, ze mogen dan Protestant, Roomsch-Catholiek of Jood zijn, werpen met billijke verantwoordiging elk vermoeden van zich af, als zou het eischen van eenig privilege in hun bedoeling liggen, en ook ondergeteekenden rekenen het zich tot hooge vreugde ten besluite van dit deel hunner Memorie, er Uwe Majesteit op te mogen wijzen, dat in de hiermede voorgelegde voorstellen stipt aan het gelijke recht voor allen wordt vastgehouden, en zelfs in die onder n°. 2—5, nog minder voor eigen school begeerd wordt dan aan de school van den niet-belijder wordt gelaten.

III.

Van strijd met de Grondwet is bij die bede geen sprake.

§ 10. En nu zij ten slotte nog een kort woord vergund, Sire, over de niet minder gewichtige vraag: *of de Grondwet al dan niet de inwilliging van der adressanten bede toelaat?*

Dit is ontkend door het dubbel beweren, en dat artikel 194 geen ander dan de neutrale openbare volksschool toeliet, en dat het verstrekken van staatsgelden uit 's landskas voor inrichtingen van een bepaalde godsdienstige tint in strijd zou zijn met onze staatsinstellingen. En dit beweren is gestaafd met een beroep op de meening en de adviezen van eminente staatslieden, waaronder enkelen, die onder de regeering van Uwer Majesteits doorluchtigen Vader de Grondwet-herziening van 1848 hielpen tot stand brengen.

Maar kan, zoo vragen ondergeteekenden met bescheidenheid, of dit beweren of deze trant van bewijsvoering steek houden?

Blijkbaar, onder geen voorwaarde.

Wij leven onder de Grondwet. Aan haar zwoer Uwe Majesteit trouw en hebben ook allen zich door eede verbonden, die, en zoo dikwijls, ze geroepen werden in Staatsbetrekkingen. Maar van waar, Sire, zou nu, aan wien ook, het recht toekomen, om, bij consideratie van dien plechtigen eed, zekere „historische interpretatie” van de Grondwet voor die *Grondwet zelve* in plaats te schuiven?

Wie zweert, moet weten wat hij zweert, en om dus aan die zekere historische interpretatie door zijnen eed verbonden te zijn, zou, eer men den eed zwoer, die historische interpretatie in klaren, helderen, welomschrevenen vorm voor moeten liggen; en wel in eene omschrijving, die, volgens de regelen voor de herziening der Grondwet zelve vastgesteld, door den Koning des lands, na ingewonnen toestemming van de Staten-Generaal, ware tot stand gekomen.

Dan wist men, waar men aan toe was, en wat onder die nu ongrijpbare formule van „historische interpretatie” ware te verstaan.

Maar elken waarborg voor vastheid en zekerheid van dien aard ons onthoudend matigt men zich thans het recht aan, om de opinie van een VAN RAFFARD, het advies van een BAUD, de sententie van een VAN BOSSCHA als beslissend voor deze geheel onbevoegde interpretatie ons op te dringen.

Sire, stond het dan aan deze enkele staatslieden om over de Grondwet te beslissen? Of wel aan Uwer Majesteits Vader en alle stemmende leden der Staten-Generaal?

En gaat het dan aan, waar ieder weet, hoe verschillende consideratiën ook in 1848 tot het uitbrengen van een gelijkluidende stem leidden, de beweegredenen, die enkele bewogen, alsnu aan alle stemhebbende leden te willen opdringen, en dusdoende aan enkele zinsneden uit breedsprakige en geïmproviseerde adviezen of erger nog, gelijk door Uwer Majesteits Ministers geschied is, aan later gewijzigde opinieën, de autoriteit te verleen van te staan boven de klare, de nuchtere, de kalm voorbereide en welgewikte bewoordingen der wet?

Zoo onhoudbaar is dit beweren dan ook, dat men ter afwering van dit bederf bij de interpretatie der wetten, in de Grondwet van het koninkrijk Zweden opzettelijk deze bepalingen heeft opgenomen:

„§ 83. — Aucune autre interprétation des lois fondamentales ne pourra être valable pour l'avenir que celle qui aura été adoptée de la manière prescrite pour modifier ces mêmes lois.

en § 84. — Dans chaque cas particulier, les lois fondamentales seront appliquées selon leur sens littéral.”

Al zou het dan ook weinig moeite kosten, het gezag van BAUD ten deze met dat van THORBECKE, dat van VAN BOSSCHA met dat van DONKER CURTIUS en dat van VAN RAFFARD met dat van dezen staatsman zelve te wederleggen, men mag zich in deze memorie tot deze wijze van rescontreering niet verleiden laten, nu hierin de schijn zou liggen, als leende men zich ook dezerzijds tot deze langzame ondermijning van het eigenlijk gezag onzer Constitutie.

Die constitutie toch moet, even als elk stuk dat niet aan zijn auteur, maar aan de keuring van anderen over zijn werk, gezag ontleent, allereerst worden uitgelegd naar de letter van wat er staat en voorts naar den samenhang zijner overige bepalingen, om eerst

ten laatste, en dan nog niet dan in zeer subsidiairen zin, de bedoeling van haar opstellers als gezaghebbend toe te laten.

§ 11. Leest men derhalve in art. 194 al. 1 en 2 der Grondwet: „De inrichting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld”, dan volgt hieruit, dat de Grondwet elke regeling toelaat die aan de eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen niet te kort doet; elke regeling uitsluit die de godsdienstige gevoelens van anderen krenkt; en voorts bij de verklaring van den zin dezer woorden allereerst wil gevraagd hebben: welke beginselen de Grondwet zelve, en ten deele haar organieke wetten in het algemeen ten aanzien van de godsdienstige belijdenis der ingezetenen huldigt.

Om nu te bewijzen dat dit niet, met noodzakelijkheid, tot een neutrale school als de eenig mogelijke behoefte te leiden, kunnen ondergeteekenden volstaan met de verwijzing 1°. naar het feit dat art. 194 is aangenomen tijdens de Bijbel op de openbare school naar luid der Wet in beginsel was toegelaten en 2°. naar de wet op het hooger onderwijs, die de instelling van een faculteit voor de Godgeleerdheid heeft gehandhaafd, waaraan mannen doceren die allermint hun eigen godsdienstige begrippen verbergen noch ook zich gehouden achten om van de bestrijding van anderer godsdienstige begrippen af te zien, en die niettemin aldus ten dezen handelen, met gedogen der wet en zonder de censuur te be-
loopen van Uwer Majesteits Minister.

En om voorts te bewijzen, dat men allermint in strijd met den geest der Grondwet zou handelen, door uitbetaling van gelden uit 's lands kas toe te staan voor inrichtingen van een bepaald godsdienstige richting, kan de herinnering volstaan aan wat de tweede alinea van artikel 168 der Grondwet te lezen geeft. Immers, daar wordt uitdrukkelijk aan de regeering de bevoegdheid toegekend, om aan de kerkelijke gemeenten tractementen toe te leggen boven en behalve de tractementen die als historisch recht uit de Grondwet van 1814 in die van 1848 werden overgeboekt.

Voegt men hier nu bij, dat ook in onze Grondwet en het gelijke recht voor allen en ieders conscientievrijheid en de erkenning der verschillende gezindheden, met woorden die zich niet laten betwisten noch wegeijeren geschreven staat, dan is met dit weinige reeds en uit de letter en uit den samenhang der grondwettige bepalingen, ook in verband met de interpretatie van de Grondwet in de organieke wetten, het bewijs geleverd, niet slechts dat een andere schoolinrichting door Uwe Majesteit kan verordend worden, maar zelfs dat de nu voorgedragen regeling, door wat schoonklinkende interpretatie van de Grondwet die ook vergoelikt zij, en met de letter en met den geest van die Grondwet, ten eenenmale in strijd is.

Immers hoe men zich ook wende of keere, nooit, Sire zou Uwer Majesteits doorluchtige Vader zijn koninklijke handteekening onder de Grondwet geplaatst en nooit zou Uwe Majesteit zelve den eed op die Grondwet hebben afgelegd, indien de strekking harer bepalingen ten doel had gehad, om al wat in protestantschen of roomsch-katholieken vorm nog aan den Drieënigen God der Heilige Schriften vasthoudt, in maniere als thans door deze voordracht geschiedt, in hun teederste gevoelens en in hun dierbaarste rechten te krenken.

„Met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen” kan en zal nooit beteekenen, dat juist diegene van Uwer Majesteits onderdanen, wier godsdienstige begrippen, doordien ze aan de belijdenis van hun kerk trouw bleven, nog het beste officieel bekend en dus kenbaar zijn, het meest over niet-eerbiediging bij Uwer Majesteits troon moeten klagen.

En hiermede eindigt deze memorie, waarin is aangetoond (mag niet gezegd, aangetoond op onomstootelijke wijze?) dat wat adressanten vragen hun goed en deugdelijk recht is en dat dit recht hun kan en naar de Grondwet zelfs behoort geschonken te worden.

Annexe bij de Memorie.

EXTRACT uit het *Bijblad van de Nederlandsche Staats-Courant* 1876-77.

(120. 7.)

Art. 1. Aan de bijzondere scholen wordt uitgekeerd de som, die het lager onderwijs aan de gemeente meer zou kosten, indien hare scholen ook door de kinderen der bijzondere scholen werden bezocht.

Art. 2. De uitkeering geschiedt aan hen, voor wier rekening de bijzondere school gehouden wordt.

Art. 3. Zij, welke die uitkeering verlangen, geven daarvan schriftelijk kennis aan burgemeester en wethouders in de maand Januari van het dienstjaar, waarover de uitkeering wordt verlangd.

Alleen die kinderen komen in aanmerking, welke niet wegens hun leeftijd van de openbare school worden uitgesloten.

Art. 4. Eens in iedere maand wordt eene lijst opgemaakt van de kinderen, die zich op dien dag werkelijk ter school bevinden.

Op die lijst wordt tevens vermeld: a. de namen en woonplaatsen van ouders of voogden, b. de klasse van den hoofdelijken omslag, waarin of het bedrag van de belasting op het personeel, waarvoor de ouders of voogden zijn aangeslagen.

Deze lijsten worden aan burgemeester en wethouders ingediend en kunnen te allen tijde door dezen worden gecontroleerd.

De kinderen, die op acht van de 12 maandslijsten voorkomen, vormen het getal, dat bij berekening van het bedrag der uitkeering ten grondslag dient.

Is dit getal minder dan 25, dan vervalt het recht op uitkeering.

Art. 5. In een vergadering van burgemeester en wethouders, uiterlijk in de maand April te houden, wordt het bedrag vastgesteld van de over het afgelopen jaar uit te keeren som. De hoofdonderwijzers der scholen, die op uitkeering aanspraak maken, worden daarbij uitgenoodigd en zijn verplicht aan burgemeester en wethouders de gevraagde inlichtingen te geven.

Art. 6. Eerst wordt vastgesteld hoeveel in het afgelopen dienstjaar het lager onderwijs aan de gemeente heeft gekost. Daarbij worden in aanmerking genomen: a. de onkosten van het oprichten en instandhouden of het huren der schoolgebouwen, b. die, benodigd voor het onderwijzerspersoneel, c. die van het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen en der schoolboeken en schoolbehoefden der leerlingen, d. die van licht en brand, benodigd voor de schoollocalen, e. die van het oprichten en instandhouden of het huren der onderwijzerswoningen, f. de vergoeding aan de hoofdonderwijzers voor het gemis van vrije woning.

Van de kapitalen tot stichting van gebouwen wordt eene rente van 4 per cent in rekening gebracht; van de niet jaarlijks terugkeerende uitgaven, dat gedeelte 't welk billijk schijnt. Afgetrokken worden de ontvangen schoolgelden, maar niet de inkomsten uit fondsen of stichtingen.

Art. 7. Vervolgens wordt berekend hoe de inrichting van het openbaar onderwijs zou moeten zijn, zoo alle schoolgaande kinderen de gemeenteschool bezochten; hoeveel dus aan elk der in art. 6 opgenoemde posten zou zijn uitgegeven.

Tot maatstaf wordt daarbij de bestaande toestand aangenomen.

Mogt het gemeentebestuur van oordeel zijn, dat, ten gevolge van den geringen omvang van het schoolwezen in zijne gemeente, de bestaande toestand niet tot maastaf van een uitgebreid openbaar schoolwezen kan dienen, omdat, naar dien maastaf, dit laatste of te bekrompen of te kostbaar zou worden, dan ontwerpt het een plan van eene behoorlijke inrichting van het schoolwezen zijner gemeente en bepaald wat, volgens dit plan, het onderwijs over het afgeloopen jaar zou moeten kosten.

Art. 8. Van dit aldus vastgesteld bedrag wordt afgetrokken het bedrag der schoolgelden, die betaald zouden zijn, zoo alle schoolgaande kinderen de gemeenteschool hadden bezocht.

Wordt in de gemeentescholen verschillend schoolgeld geheven, dan worden, volgens kohieren van den hoofdelijken omslag of van de personeele belasting, de ouders der schoolgaande kinderen afgedeeld in zooveel klassen als er verschillende schoolgeldtarieven zijn, en naar dien maastaf vastgesteld, hoeveel schoolgeld zou betaald zijn, indien al de kinderen uit elk der klassen de gemeentescholen hadden bezocht.

Art. 9. Het verschil tusschen het bedrag vastgesteld volgens art. 6 en dat vastgesteld volgens de artt. 7 en 8 wijst het bedrag aan, dat aan de bijzondere scholen moet worden uitgekeerd.

Art. 10. Maken meerdere bijzondere scholen aanspraak op die uitkeering, zoo wordt het bedrag verdeeld in evenredigheid van het aantal scholieren op elk der scholen, met dien verstande evenwel dat scholen, wier kinderen op de gemeentescholen schoolgelden zouden hebben betaald, voor het bedrag dier schoolgelden bij de andere scholen achterstaan.

Art. 11. Nadat, in de bij art. 5 bedoelde vergadering, het bedrag der uitkeering en zoo noodig de verdeling er van zullen zijn vastgesteld, wordt het daartoe strekkend besluit openbaar gemaakt.

Art. 12. Heeft tegen dit besluit binnen 14 dagen geen hooger beroep plaats, dan geschiedt de uitbetaling ten spoedigste.

Art. 13. Voor ieder persoon, die eene acte van hulponderwijzer of hulponderwijzeres erlangt, wordt aan hem die zich met zijne opleiding gedurende de drie laatste jaren belast heeft, uit 's Rijks schatkist eene door den Koning te bepalen geldsom betaald.

Tot grondslag voor de bepaling dier geldsom strekt het bedrag, dat een hulponderwijzer of hulponderwijzeres, aan kweekscholen en in normaallessen opgeleid, in doorsnede aan het Rijk kost.

Zoo in de laatste drie jaren de opleiding bij verschillende personen werd ontvangen, wordt die som in evenredigheid van den studietijd tusschen deze verdeeld.

Art. 14. In plaats van vier schoolopzieners worden voortaan tot de commissie tot afneming der examens ter verkrijging der acten van bekwaamheid geroepen vier hoofdonderwijzers, waarvan minstens één werkzaam bij het bijzonder onderwijs. De commissie verdeelt de vakken, waarin geëxamineerd moet worden, tusschen de hoofdonderwijzers. Alleen voor de vakken, onder litt. *n* en *p* van art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), kunnen zij zich door deskundigen doen bijstaan.

Art. 15. Van alle verordeningen en besluiten, in deze materie uitgevaardigd of genomen, valt hooger beroep. Van die van burgemeester en wethouders of van gemeenteraden bij Gedeputeerde Staten, van die van Gedeputeerde Staten bij den Koning. Het hooger beroep kan door ieder belangstellende worden ingesteld. Het bezit geen schorsende kracht. Evenwel kan hooger gezag voorloopige maatregelen voorschrijven.

Art. 16. Bij bepaling van het aantal scholen wordt alleen gelet op het getal kinderen, voor wie onderwijs wordt verlangd. Voor minder dan 25 kinderen wordt geene school opgericht. Geen kindt legt meer dan 2500 meters af om eene school te bereiken. Elk schoollocaal moet eene ruimte bevatten van minstens 3,5 M². voor ieder kind.

Art. 17. De geheele gemeente, nimmer eenig onderdeel, draagt de kosten van haar lager of meer uitgebreid lager onderwijs.

TOELICHTING.

Deze artikelen hebben over het algemeen geen toelichting van noode.

Alleen wenscht de commissie bij de volgende artikelen eene opmerking te maken.

Art. 7. In den regel behoeft men, om te weten wat het onderwijs in een gemeente zou kosten, slechts na te gaan hoeveel kinderen in de bestaande lokalen zouden kunnen worden

geplaatst; hoeveel onderwijzerspersoneel, schoolbehoefte enz. daarvoor zouden benodigd zijn, enz. Hoe hooger de gemeente de kosten voor haar onderwijs opdrijft, hoe meer ook de uitkeering aan de bijzondere scholen zal bedragen.

Intusschen is reeds nu op verscheidene plaatsen het openbaar onderwijs zeer weinig gewild, zóó dat de gemeente slechts scholen van geringen omvang en bekrompen inrichting noodig heeft. Bezigde men ook nu daar den bestaanden toestand tot maastaf van hetgeen het onderwijs voor allen zou kosten, dan zou men tot onjuiste uitkomsten geraken. Want de schoolinrichting zou of bekrompen worden, of (vermits, zoo allen de gemeenteschool bezochten, de gemeente haar onderwijs op grooter schaal en daardoor in verhouding goedkooper zou hebben kunnen inrichten) te kostbaar. Om nu voor elk verschillend geval overeenkomstig den werkelijk bestaanden toestand te kunnen handelen, stelt de commissie niet een vasten maastaf, of enige vaste maastaven voor, maar wenscht zij aan de betrokken besturen over te laten in elk geval naar billijkheid te handelen, en te bepalen hoe het geheele schoolwezen zou behooren te zijn, zoo allen schoolgingen. Omtrent het beroep van die beschikkingen, zie art. 15.

Art. 8. In den regel wordt het schoolgeld op de openbare school bepaald naar den stand der vermoedelijke schoolbezoekers. Daar de belastingsof onafhankelijk van het restitutiesselsel wordt vastgesteld, is voor willekeur hier niet te vreezen.

Art. 10. Het volgende voorbeeld diene tot opheldering.

Stellen wij dat, volgens de bepalingen van de artt. 6, 7 en 9, dus zonder aftrek van de schoolgelden bedoeld in art. 8, in eene gemeente de uitkeering aan de bijzondere scholen f 4000 bedraagt.

Op de bijzondere scholen gaan 100 kinderen van de 1ste klasse en 100 van de 2de klasse; de gemeenteschool heft van de 1ste klasse f 12, van de 2de klasse f 6 schoolgeld; alzoo van de 200 evengenoemde $(100 \times 12) + (100 \times 6) = f 1800$.

De zuivere uitkeering volgens art. 8 is dus f 2200.

De 200 evengenoemde kinderen bezoeken drie bijzondere scholen, A, B en C.

Op A gaan 25 van de 2de klasse. f 6 schoolgeld;

" B "	75	"	2de	"	6
" "	50	"	1ste	"	12
" C "	50	"	1ste	"	12

Alzoo ontvangt elk kind $\frac{4000}{200} = f 20$. Maar

aan school A wordt uitgekeerd $(25 \times 20) - (25 \times 6) = f 350$.

" " B " " $(75 \times 20) - (75 \times 6)$

" " " " $(50 \times 20) - (50 \times 12) = 1450$.

" " C " " $(50 \times 20) - (50 \times 12) = 400$.

Te zamen f 2200.

Art. 14. De bepaling wordt voorgesteld om de bestaande klachten over het afnemen der examens, in dat artikel bedoeld, te doen ophouden.

Art. 15. De ondervinding leert hoe weinig dikwijls in deze zaken op de billijkheid te rekenen valt van een gemeentebestuur dat geheel van den uitslag der verkiezingen afhankelijk is. Wettelijke maatregelen voor te stellen, om elke willekeur te beletten, is niet wenschelijk, omdat in zake onderwijs uniformiteit doodelijk is voor goede ontwikkeling. Liever stelt de commissie daarom hooger beroep voor eene inbreuk op de gemeente-autonomie, die ook thans reeds wordt toegelaten.

Art. 16. Deze wettelijke regeling belemmert willekeur en kwelling, zonder de vrije ontwikkeling van het onderwijs, waarvan wij zoo even spraken, ook maar eenigzins te belemmeren.

Art. 17. Deze bepaling moet een einde maken aan eene praktijk, die in strijd is met de wet, met haar letter, met haar geest en met de beraadslagingen over de schoolwet.

SMEEKSCHRIFT

OM

EEN SCHOOL MET DEN BIJBEL

VAN KERKERADEN DER

CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERK.

gemeen Rijksarchief

NET des KONINGS

No. 4484

Opgave
van
Kerkeraden
der
Christelijke Gereformeerde Gemeenten
steunende
het Smeeschrift aan den Koning
om een
„School met den Bijbel”.

Sire!

De Kerkenraad der Christelijke Gereformeerde Gemeente te Amsterdam, meent zich met overtuiging schroom tot Uwe Majestéit, om het Smekkschrijfe te onderteunen, dat ook door Uwe Gemeente behoorende gebeekend is, en naardien Uwe Majestéit met vertrouwen aandrang verzoekt wordt, aan geen andere tegeling van het lager onderwijs Uwe Koninklijke Sanctie te willen verleenen, dan die, zoo voor den rijkste als voor den armste in uw Rijk, de mogelijkheid openlaet, om zijn kinderen een school aan te bieden „met den Bijbel.“

De Kerkenraad acht zich tot dezen stap gerechtigd en geworpen door de overregeering, dat bedoeld Uwe Onder anderen ook gezag maken van de verplichting bij den opvoeding hunner kinderen op zich genomen, om die kinderen in het reik der opvoeding te houden bij Groot moed.

Gelyk wel Uwe Majestéit niet onbekend kan zijn, is het door de Bedienaren des Woords uit zijn midden dat deze plechtige belofte van de Overvaders is afgeleverd, en verduut alzo de ernst, die bij zoo heilig Sacrament nimmer mag ontbreken, dat de Kerkenraad geen onverschillig toezakhouwer blijve bij de moeilijkheid, om niet te zeggen, de onmogelijkheid, naardien anders, geheel buiten hun schuld of twiiven, allengs gezaken zonder, om de gedaane belofte na te komen.

Die belofte toch, Sire! is binnen den levenskring der Kerk even bindend en heilig als de bekering onder eede in de burgerlyke Samenleving afgelegd, en hoe zou dan de Kerkenraad, die geroepen is voor het geestelyk welzijn der Gemeente te maken, het zwaar kunnen en lange bezorgheid kunnen aandriven, dat de

de naliving van Zulk eene plegtige belofte vrijheid
meed, en hienmeed niet slecht aan de opvoeding der
Kinderen onherstelbaar nadeel mede berokkend en de
heilichheid van het Sacrament des Doops in de maatschappij
gestees, maar zelfs de maatschappij op zeer gevoelige wijze getrouwt.

Het is dan ook uit dien hoofde, dat hij zich heuchdelijk
veroorlooft voor Uwer Majesteit Groot allereins de verklaring
des Doopsvaders te bevestigen, dat voor het meereende van Zijn
Gemeentelieden eene Christelyke opvoeding voor hun Kinderen
Zoo goed als moet afgesneden, indien de jeugd in de meest
ontwikkelyke jaren, dagelijks eeren aethenen, aan een leiding
is overgegeven, die om consideratie van politiekend aard, het
Zichtsnver van Groot heilig Word ten zijde schuift.

Te bevestigen ook hun betuiging, dat bij het hooge peil, waerha
de lagere school is opgevoerd, en waer haermede ze ook naar het verclue
van de Kerkeread niet mag zinken, het oprechten van eigen scholen
voor verrenne de meest plaatsen in Ure Land eene onmogelykheid
moet, zoodra de staatschool op eene wijze zal gevoerd zijn,
als in het nu aankomig Wetcentrum is voorgedragen.

En te bevestigen eindelyk de eiding des harten, die over den
Orde voor Uwer Majesteit Groot is nedergelegd, dat ze nu op-
teekelyk en met ernste prijs stellen op een leven, ook over hun
Kinderen, waerom Groot heilig Word, het heijlende middenpunt is.

Overden mensche de Kerkeread, in overeenstemming met
het bevel hem over Tereus gegeven, bij Uwer Majesteit de
Zuchtmatigkeid aan te dringen van het verclangen der aines-
seurane Orde, dat men bij Zoo heilig belang toch geen
netten van Staat ove uitgaan, die den Kleinen Burgen
en den minvermogenen aether Zouden stellen bij den
meer geguede.

Ork

Opk Uwe Majestut is bekend hoe onze Heer en Heiland, voorre
aan den arme het Evangelie vielen verkondigd hebben, en hoe zou het
dan goed en hellyt in een Christenland zijn te achten, indien
de wetgeving op het Schoolwesen aan de Kinderen der Lijken,
het Evangelie bij hun opvoeding liet, om het aan het kind
van den Kleinen burger te ontnemen?

De Kerkraad, Sire! is zich volkomen bewust van
zijn verplichting, om zich schijfelijk te onthouden van alles wat
naar inmenging in de zaak der Vreesheid ook maar zou
kunnen zwaaien, maar hier zal Uwe Majestut zeker
gevoelen, dat het niet enkel een Staatkundig, maar eveneens
een zedelijk en heilig belang geldt, en dat een heiligh
Collegie voor op te komen voor de ernstigzaamheid van goddane
beloften, voor het heilig karakter van het Sacrament des Doops,
voor de Christelijke opvoeding der voetsijnde en voor de aanspraak
der Vrees op Godes woord ook voor hun Kinderen. — geen
ogenblik het terrein verlaat, dat aan de Kerk van
Christus, zoo door eerbied voor de machten, die over ons gesteld
zijn, als over eigen karakter en markering is aangewezen.

Mocht het niet te vrijmoedig worden gevonden,
zij zou ten slotte er Uwe Majestut nog met dringenden
ernst, in den naam des Heeren, op willen wijzen, hoe een
zoo sterke aanroep van een deel van Uw volk om het
opkomend geslacht bij Godes woord te kunnen houden,
met het oog op de oudering der geesten en de gisping,
waarin elders het volks leven verkeert, voor de nationale
toekomst en voor Uwer Majestits Vrouw een zoo heuge-
lijk verschijnsel is, dat er met vreesacht bestaat, om, met
Uwe Majestut, aan den Koning der Koningen dank en eere
te geven, dat door Zijn verschoonende genade nog een zoo Kerke-
lijk bestaans in den boeren van Uw volk bevond bleef.
Ex.

En hiermede, Sire! Ziet aansluitende bij de heer
Zijner Gemeentelieden, dat het Uwe Majestiteit behagen
moge, Ziek een regeling aan het Lager Oudwys
te geven, dat het voor Arme en Ziek in Uw land mogelyk
blyve of werde. Zijn Kinderen, "eenschool met den Bijbel"
te bieden, - Bidden wij aan Uwe Majestiteit en
aan Uw Koninklyk Stamhuis de genade van den
God en Vader van onzen Heere Jesus Christus toe,
en blyven we met de betuiging van onze hulpe en
verknootheid;

De Kerknaar voornemens
L. Meijens. Praeses
B. W. Blankenberg. Scribe

SMEEKSCHRIFT

OM

EEN SCHOOL MET DEN BIJBEL

AMSTERDAM.

Algemeen Rijksarchief

KABINET des KONINGS

No. 4494

Naar den Koning

Sire!

Wij allen, die, in dit plechtig oogenblik, met de oprechte verzekering van onzen eerbied voor Uw Vorstelyk gezag en van onze verknogtheid aan Uw Stamhuis, als getrouwe onderdanen tot Uw Koninklyken troon naderen, zijn ouders of voorgeden of verzorgers van kinderen, die in de schooljaren vallen, of ook ingezetenen, die in de Christelyke opvoeding van de volksjongd zeer ernstig belang stellen.

Voor die kinderen onzes volks, voor onze eigen kinderen, komen we bij Uwe Majesteit pleiten.

Pleiten op grond van het grondwettig recht, ons in het negende artikel van Uwe eerste Staatswet gewaarborgd.

Pleiten ook op grond van de edele geestdrift, waarmee de Vorsten uit Uw Koninklyk Stamhuis steeds tegen de krenking van eerzame burgers in hun heederste rechten zijn opgekomen.

Maar pleiten bovendien, op grond van dat onvervreemdbaar en onschendbaar recht zelf, dat elk vader bezit, om te spreken, vrij uit, zelfs bij zijn Koning, te spreken, zoodra het heilig be-

lang van zijn kroost wordt bedreigd.

En in dat droevig geval verkeeren wij,
Gere!

Nu straks het vierde eener eeuw hebben we
met klimmende belangstelling, maar ook, waartoe
het verheeld? met klimmende bezorgdheid, den
strijd gade geslagen, die, in in den Boezem der natie,
in in onze Staten-Generaal, in tot in den raad
Uwer ministers, over de volkschool gevoerd is.

Woeherden velen onzer daarbij nog lange
jaren de hoop, dat de schoolwet, waaronder we
sints 1857 leven, op de proef minder bedenkelijk
zou blijken, — thans, na een beslissende ervaring van
straks twintig jaren, zou het nog vasthouden aan
die hoop, plichtverzakking jegens onze kinderen en
schier de zelfmisleiding der onnozen zijn.

Neen, er valt, Chelaas, niet meer aan te twij-
felen, of, dieover zelfs dan wel duchten, gaat reeds
de nu bestaande schoolinrichting slechts als pri-
vilegie aan rijkere ouders, wat in Uw gezegend land,
o, Koning, immers het recht ook van den armste
Uwer onderdanen behoorde te zijn, om namelijk
zijn kinderen, desverlangd, een plaats te kunnen
verzekeren op een school met den Bijbel.

Thans is zulk een „school met den Bijbel“
in letterlijken zin, of een weelde, die alleen de met
goederen bedeelde zich voor hun kroost veroorloven
kunnen, of wel een aalmoes, aan behoeftige kinderen,
door anderer milddadigheid verstrekt.

Maar voor verreweg het grooter aantal van
Uw onderdanen, niet name voor die breede
klasse, die met de handen het brood verdient, of ook

in kleiner nering) en bedryf een bescheiden middel van bestaan vindt, trekt reeds de wet, die thans het schoolwezen in Uwer Majesteits Rijk regelt, een onoverkomelyken scheidsmuur op tusschen de school van hun kinderen en Gods heilig Woord.

Timmers, ze zijn eenvoudig onmachtig, om eerst aan de Staatschool mee te betalen, en dan nog zelf uit particuliere middelen een eigen school in stand te houden. En het is zoo, - ook Uwe Majesteit weet het - dat op vele Uwer dorpen, de Bijbel nog wel ter sluiks op de openbare school geduld wordt, maar geduld op een wijze, die dat heilig Woord onwaardig is, en, door wetsontduiking, allerminst niet de hoogheid van Uw wettelyk gezag strookt.

Bij deren voor een Christenmatie onverschoon. Carent Toestand, zou ons, Gire, dan ook reeds lang de maed ontzonken zijn, indien het vooruitzicht ons niet had staande gehouden, dat zulk een stuitende rechtsbreuking, in Nederland, onder de kroon van een Oranjevorst, wel tydelijk, nooit duurzaam, kon worden geduld.

Woo hebben we dan, deels, uit nooddwang, onze kinderen naar de Staatschool gezonden, deels door eigen krachtsinspanning op kleiner schaal voorzien in de behoefte aan eigen scholen, - en voorts ons nu deze lange jaren geschikt in het onvermijdelijke, die verzekerd, dat de verlichting van onzen druk niet kon uitblijven, en er eerlang maatregelen tot rechtsherstel moesten komen door de rechtvaardigheid van Uwer Majesteits Gouvernement.

Maar hoe U dan, Sire, onze
grievende teleurstelling onder woorden te
brengen, nu men, eindelijk dan tot school-
wet herziening overgaande, niet slechts met onze
schreiende grieven geen de minste rekening hield
en alles staan liet wat ons een steen des aanstoots
was, maar bovendien in ons onderwijs nog een
greep verder dan tot dusver waagde, ons geduld
en onze klacht met het dreigen van nog gestrenger
maatregelen beantwoordt, en in stede van onzen
drukk te verlichten, dien nog aanmerkelijk ver-
zwaaart.

Gerlang toch zal aan Uwe Majesteit een
wetvoordracht worden voorgelegd, die, ontving ze
Uw Koninklijke sanctie, de oprichting en instand-
houding van vrije scholen, nu reeds nog moeilijker,
maar wat het ergst is, ging men voort op dien weg,
straks geheel onmogelijk zou maken; en alzoo in
plaats van onze kinderen bij hun opgroei met den
Bijbel te herenen, hun schoolopvoeding ten slotte
al verder dreigde af te brengen van den grondslag
der Schrift.

Met eerbiedigen ernst, maar toch ook met
vrijmoedigen aandrang, komen wij U daarom
vragen, Sire! Zal het daar dan metterdaad toe
komen moeten?

Toe komen moeten, onder de regeering van
een Vorst, die in het gedenkwaardige jaar van
1856, met zulk een trouw en zulk een fierheid,
ons den moed hergaf dood zijn Koninklijke optreden.

Toe komen moeten, in een tijdsgevoel, waar
in de staatkundige woeling al meer het hoofd op.

steekt, om de vastheid van elk gezag los te rukken.

Toe komen moeten, nu merkbaar in alle rangen en standen, de liefde voor wat hoog en heilig is, daalt?

Sire, zal dat gaed voor Uw land en volk, zal dat gaed voor de nationale toekomst, of (waarom het niet uitgesproken?) zal dat gaed voor God zijn, indien men in Nederland op den klassieken Goden der gewetensvrijheid, voortaan, de rijkere uitgeroenderd, geen „school met den Bijbel“ meer voor zijne kinderen zal kunnen hebben?

Het behoeft toch aan den voet eens troons, waarop Oranje de souvereiniteit draagt, geen herinnering, hoe in dat Woord van God de kracht van de volkeren der Hervormden, de steun van het gezag, de zenuw der conscientievrijheid en de hefboom der nationale veerkracht ligt.

Zoolang dat Woord in eere was, heeft de Almachtige, mie door Uw doolichte vaders, ons land steeds mildelijk gezegend.

En omdat wij aan dat Woord gelooven; nog gelooven met ons hart; Sire, hebben we bijna allen (bij den heiligen Doop eenmaal plechtelijk voor den God Uwer en onzer vaders de gelofte gedaan, om onze kinderen in hun opvoeding bij dat Woord te houden.

Daarom dan, geëerbiedigde Koning, neemt een deel van Uw volk ootmoediglijk maar ook met stil vertrouwen, zijn toevlucht tot Uwer Majesteits troon, om het op Uw Koninklijk hart te binden, of het toch Uwe Majesteit believen mocht, Hare hooge medewerking tot

zulk een verergering van het ons aangedane
onrecht nimmer te verleenen, en U alzo te
smeeken: „Plaats, Sire, onder zulk een wets voer-
dracht Uw Koninklijke handteekening nooit!”

In wat voege of maniere alsdan voor dege-
lijker volksontwikkeling door een deugdelijker
schoolwet zal te zorgen zijn, ligt buiten den
kring onzer overweging.

De gewone Burger in den lande brengt
aan zijn Koning geen raad, maar ziet naar
zijn Koning op, om hulpe in zijn bedruktheid.

En daarom laten ook wij, Sire, in Uw
Koninklijk paleis niets dan de nederige bede van
ons smeekschrift achter, of Uwer Majesteits recht-
vaardigheid, zonder aan anderen rechten te kort te
doen, ook ons (als die toch ook behooren tot Uwe ge-
trouwe onderdanen) by ons deugdelijk recht mocht
willen handhaven, door in voege als in den weg der
constitutie oirbaar zal blijken, zulk een regeling voor
ons schoolwezen te verordenen, dat voortaan, voor den
armste even goed als voor den rijkste Uwer onderdanen,
in Uw goede land de mogelijkheid bestaat, om, des-
verlangd, voor zijn kinderen een school te hebben met
den Bijbel.

Hetwelk doende.

Van Uwe Majesteit
de gehoorzame en getrouwe onderdanen.

Amsterdam, 31 Juli 1878.

W. Hovij, hebbende drie kinderen,
die in den leeftijd zijn de
school te bezoeken.

P. J. Hovij, geboren Taterin Kolkhemier.

uit de Gemeente Amsterdam Provincie Noord-Holland.

<u>J. J. Sas</u>		<u>Bronmeijerfeest</u>	
<u>B. H. Blankeburg.</u>		<u>W. de Haas</u>	
<u>M. van der Sas</u> geb. van Meijerfeest		<u>J. J. Rosang</u>	
<u>W. Landen</u>		<u>H. L. Loonraads - Dijkman</u>	
<u>J. Brasseur</u>		<u>J. H. Hefels</u>	
<u>J. v. d. Horst</u>		<u>Hed. J. H. Hefels geb. v. d. Horst</u>	
<u>J. Griffioen.</u>	4.	<u>J. H. Hefels</u>	
<u>G. Stam</u>		<u>K. van der Meule.</u>	3
<u>L. van Dalen</u>		<u>M. C. v. d. Meule geb. Hefels</u>	
<u>J. Schuurman.</u>		<u>J. van Andel</u>	1
<u>J. de Boer</u>	3.	<u>W. Meijens</u> Van Duynendijk	
<u>J. Stam.</u>		<u>J. Kroon</u>	
<u>G. van der Beek hz.</u>		<u>J. Kooze</u>	
<u>L. Meijens.</u>		<u>J. Hartgerink Meijers.</u>	
<u>H. Verburg</u>	2	<u>C. Heineman</u>	
<u>L. Verburg.</u>	4	<u>M. v. d. Vloeg.</u>	
<u>H. v. d. Vliet v.</u>	2	<u>E. A. Engelen geb. Braun</u>	
<u>L. A. Alberts</u>		<u>A. H. Swalve</u>	3

161^e Vervolgblad op het Adres aan den Koning in zake de Onderwijswet
 uit de Gemeente Amsterdam Provincie Noord-Holland.

G. von Meijenfels	1	H. Maat	1
J. W. von Meijenfels		<u>L. H. Lannoy</u>	
~~J. W. von Meijenfels~~		~~J. D. von Meijenfels~~	
F. Hoffels		E. de Haas	1
N. Higt		H. Bakker	
C. Langerelo			
~~J. W. von Meijenfels~~			
E. Joor			
H. J. van der Hilst	2		
J. van Truye			
C. Terkerck			
G. F. W. Henschen			
H. Joor			
L. van der Hilst			
~~J. Lannoy~~			
M. C. Lannoy Smith			
P. Hoogenboom			
J. Krommeveld			